

Fra Krig og Fred

Dansk Militærhistorisk Kommissions Tidsskrift
Nummer 2017

Artikel: Hvervningen til Waffen-SS blandt det tyske mindretal i Nordslesvig, 1939-45.

Forfatter: Katrine Kier Nielsen ©

Favrskov Kommune

Søgeord:

2. Verdenskrig, Nordslesvig, Det tyske mindretal, hvervning, Waffen-SS, grænserevision, NSDAP-N

Resumé:

Under 2. Verdenskrig blev et stort antal mænd fra det tyske mindretal i Nordslesvig hvervet til Waffen-SS. De første hvervninger fandt sted i Tyskland, men blev efter kort tid afholdt på danske jord i Nordslesvig. Mindretalsledelsen tillod hvervningen og deltog i organiseringen af hvervekampagnerne. Mindretallets ønske om en grænserevision var et helt afgørende motiv for accepten af hvervningerne – mindretallet ønskede at vende "hjem i riget". Stærk ideologisk identifikation med Tyskland og mindretalsledelsens egne personlige motiver var også afgørende motiver. Mindretalsledelsen var fra hvervekampagnernes start bekymret for de negative følger ved hvervningen, men motiverne for at støtte Tyskland vejede tungere, og hvervningens egen dynamik nærmest tvang mindretalsledelsen til at fortsætte. I alt blev 9 hvervekampagner afholdt i Nordslesvig igennem 2. Verdenskrig og ca. 1500 mænd fra mindretallet blev hvervet til Waffen-SS.

Hvervningen til Waffen-SS blandt det tyske mindretal i Nordslesvig, 1939-45

900 hjemstavnsberettigede tyske Nordslesvigere har indtil nu fulgt Førerens Kalden! De staar som Soldater i Det Tredje Riges Uniform. I 1914 greb vi ældre til Vaaben og gennem fire tunge Aar kæmpede vi på alle Fronter for Tyskland. Kammerater! Som gammel Frontsoldat kalder jeg i Dag paa jer, og jeg ved, at ingen vil svigte naar der bliver kaldt, thi Tyskland er vor Kærlighed, og Troskab er vor Ære!

Med disse ord opfordrede lederen af det tyske mindretal i Nordslesvig, Jens Møller, mindretallets mænd til at melde sig som frivillige i Waffen-SS (WSS) under 2. Verdenskrig.² Opfordringen var kun én blandt mange, og igennem hele krigen blev der i mindretallet afholdt flere hvervekampagner i tæt samarbejde mellem SS og tyske myndigheder. I alt meldte 12.000 danske statsborgere sig til WSS, og af dem kom ca. 25 % fra det tyske mindretal i Nordslesvig; et mindretal, som på daværende tidspunkt udgjorde ca. 1 % af den danske befolkning. Ca. 3.000 af mindretallets mænd meldte sig til tjeneste, og ca. 1.500 af dem blev soldater i WSS. Det tyder på, at der hos mindretallets mænd var en udbredt villighed til at lade sig hverve til WSS. Denne hvervning er kun i begrænset omfang blevet behandlet, hvorfor en undersøgelse heraf er ganske relevant.

Werner Best, den rigsfuldmægtigede i Danmark 1942-45, beskriver i en redegørelse fra 1947, at der "(...) opstod hos Folkegruppen en overeksponeret Offervilje overfor det tyske Moderfolk. Denne Offervilje er paa den mest hensynsløse Maade blevet udnyttet af de interesserede rigstyske Myndigheder."³ Best var selv en aktiv spiller i denne udnyttelse.

Udtalelsen konstaterer, at både mindretallet og Tyskland havde interesser i hvervningen. Da det var mindretallets ledelse, der littede – og i et vist omfang også gennemførte – hvervningen til WSS blandt mindretallet, er det relevant at

1 Den Parlamentariske Kommission (DPK) XIV, Akt (A.) 297, p. 398. Dr. Møllers opfordring til at melde sig som frivillig (trykt i N.Z. 18-2-1942) 10-2-1942.

2 Den militære gren af den tyske nazi-organisation Schutzstaffel (SS).

3 DPK XIV, A. 143, p. 199-200. Dr. Bests redegørelse for den tyske folkegruppes retslige, politiske og faktiske stilling 1940-45, 16-12-1947.

Dyrlæge Jens Møller fra Gråsten stiftede i 1933 NSDAPN, National-Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei Nordschleswig, der blev nært forbundet med det tyske mindretals parti, Slesvigsk Parti, som herved blev nazificeret. (Museum Sønderjylland – ISL)

undersøge, hvorfor og hvordan mindretallets ledere arbejdede aktivt for, at de mange mænd blev sendt i krig.

I artiklen undersøges hvervningen i det tyske mindretal, men en entydig definition af begrebet “det tyske mindretal”⁴ gives ikke, da det i Sønderjylland ikke var en given sag, om man følte sig tysk eller dansk. Derfor anvendes et sindelagskriterium som grundlag for at adskille de to befolkningsgrupper. Ud fra dette anslås, at det tyske mindretal i Nordslesvig var på ca. 30.000 personer ved krigsudbruddet.⁵ Den analyserer hvervningen til Waffen-SS blandt det tyske mindretal i Nordslesvig i perioden 1939-45, med hovedvægt på selve hvervningen samt mindretalsledelsens motiver for at tillade- og deltage i organiseringen af hvervningen.

Tidligere behandling og artiklens kildegrundlag

I de seneste 20-30 år har historikere undersøgt mange dele af de danske østfrontfrivilliges historie.⁶ Litteraturen om det tyske mindretal i WSS er imidlertid be-

4 I kilderne ses flere betegnelser herfor: hjemmetyskere, den tyske folkegruppe, folkegruppen.

5 Vedr. det tyske mindretals størrelse, se Becker-Christensen, Henrik, *Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-1932*. Bind I+II, (Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 1990).

6 Christensen, Claus Bundgård, Poulsen, Niels Bo & Smith, Peter Scharff, *Under hagekors og dannebrog. Danskere i Waffen SS 1940-1945*, (Aschehoug, København 1998); Christiansen, Søren Billeschou & Hyllested, Rasmus, *På den forkerte side. De danske landssvigere efter befrielsen*. (Aarhus Universitetsforlag 2011), pp. 10-11; Bryld, Claus og Warring, Anette, *Besættelsestiden som kollektiv erindring*, (Roskilde Universitetsforlag 1998), pp. 41f. og 103f.

grænset. De beskrives kun kort i værker, der primært omhandler etniske danskere i WSS, herunder især Frikorps Danmark. Nogle få historikere har dog behandlet emnet om frivillige fra det sønderjyske tyske mindretal i WSS mere indgående, herunder den danske historiker Johan Peter Noack og den tyske Steffen Werther. Noack publicerede i 1974 en fremstilling af det tyske mindretal under besættelsen 1940-45, hvor grænsespørgsmålet og hvervningen til WSS blev undersøgt.⁷ Werther har i 2004 og 2012 undersøgt henholdsvis historien om de danske frivillige i WSS⁸ og SS' visioner i sammenhæng med grænserevisionsspørgsmålet i Nordslesvig 1920-45.⁹ I den forbindelse undersøgte han hvervningen til WSS i mindretallet. Emnet er derfor primært undersøgt i sammenhæng med enten den generelle hvervning i Danmark eller i forbindelse med Nordslesvigs historie. Der findes således ikke noget selvstændigt værk om emnet.

Sociolog og kriminolog Carl O. Christiansens undersøgelser på baggrund af interviews af de frivillige i WSS, såkaldte landssvigere, skal dog fremhæves.¹⁰ Her afklaredes deres motiver for at lade sig hverve.¹¹ I "Mandlige landssvigere i Danmark" foretog Christiansen en kriminologisk og sociologisk undersøgelse af de 5.107 mænd, der under Retsopgøret blev dømt efter straffelovstillæggene af 1.6.1945 og 29.6.1946,¹² som kriminaliserede forræderi og landsskadelige handlinger, der havde fundet sted efter 29. august 1943.

Det tyske mindretal og dets historie i mellemkrigstiden og under 2. Verdenskrig er i store træk godt belyst, og særligt grænsespørgsmålet er undersøgt i en række historiske afhandlinger fra 1970'erne. Af værker fra denne periode skal nævnes den svenske historiker Sven Tägils, *Deutschland und die deutsche Minderheit in Nordschleswig. Eine Studie zur deutschen Grenzpolitik 1933-1939*.¹³ Heri undersøgte den tyske grænsepolitik og det tyske mindretals udvikling i perioden. Bl.a. analyseredes de forhold, der førte til mindretallets ideologiske ensretning i årene 1935-38, samt det tyske mindretals holdning til grænsespørgsmålet i perioden 1934-37. Henrik Becker-Christensen har senest forestået den væsentligste forskning om det tyske mindretal i Nordslesvig før og under 2. Verdens-

7 Noack, Johan Peter, *Det tyske mindretal i Nordslesvig under besættelsen*, (Munksgaard, København 1975).

8 Werther, Steffen, *Dänische Freiwillige in der Waffen-SS*. (Berlin 2004): Wwb.

9 Werther, Steffen, *SS-Vision und Grenzland-Realität: vom Umgang dänischer und "volksdeutscher" Nationalsozialisten in Sønderjylland mit der "grossgermanischen" Ideologie der SS*, (Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm 2012).

10 Christiansen, Karl O., *Mandlige landssvigere i Danmark under besættelsen*, (Direktoratet for Fængselsvæsenet, København 1955); Christiansen, Karl O., *Landssvigerkriminaliteten i sociologisk belysning*, (G. E. C. Gads Forlag, København 1950).

11 Der blev her foretaget en undersøgelse blandt alle landssvigere, og kun en mindre del heraf var fra det tyske mindretal og soldater i Waffen-SS.

12 Lov Nr. 259 af 1. juni 1945 om Tillæg til Borgerlig Straffelov angaaende Forræderi og anden landsskadelig Virksomhed. Lov Nr. 395 af 12. juli 1946 om Straf for Krigsforbrydelser.

13 Tägil, Sven, *Deutschland und die deutsche Minderheit in Nordschleswig. Eine Studie zur deutschen Grenzpolitik 1933-1939*, (Lund Studies in International History I. Scandinavian University Books, Svenske Bokförlaget, Lund 1970).

krig, herunder grænserevisionskravet,¹⁴ og lavet en samlet karakteristik af det tyske mindretal i hele perioden 1933-45.¹⁵ I hans *Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-1932* gives en grundig analyse af det tyske mindretal i perioden.¹⁶

Der er inddraget kildemateriale fra Rigsarkivet (herunder de tidligere Landsarkiver for Sjælland og Sønderjylland), herunder Aabenraa Politis arkiv og Det Københavnske Politis arkiv. Herudover trykte kilder, især akter fra Den Parlamentariske Kommission (DPK).¹⁷ Det er vanskeligt at fastlægge mindretallets interne beslutningsproces pga., at mindretallets eget arkiv fra besættelsesårene blev destrueret kort før den tyske kapitulation i foråret 1945.¹⁸ Mindretalsledelsen behandles i denne artikel derfor overvejende som én samlet enhed.

På tysk side var de to vigtigste grænsepolitiske myndigheder under hvervningen blandt mindretallet Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi), en underorganisation i SS, som varetog spørgsmål vedr. tyske mindretal¹⁹, og Auswärtiges Amt (A.A), det tyske udenrigsministerium. Samarbejdet mellem de to myndigheder var hæmmet af uenighed og konflikt. VoMis arkiv er desværre gået tabt under krigen,²⁰ mens A.A.s arkiv er delvist bevaret. I det findes de her værdifulde akter fra det tyske konsulat i Aabenraa frem til 1943, mens det meste af arkivet fra gesandtskabet i København er gået tabt.²¹

Baggrundselementer og generelt

Grænsedragningen i 1920

Grænsedragningen efterlod et tysk mindretal nord for den dansk-tyske grænse på ca. 30.000 mennesker jævnt fordelt over Nordslesvig med tyngdepunkt i Tønder amt og den sydlige og vestlige del af Aabenraa amt. Det så grænseflytningen som uretfærdig, og dets ledere søgte at fastholde egen national identitet samtidig, med at de arbejdede for en grænserevision.²² Umiddelbart søgte man at opnå en vis autonomi og oprettede sit eget kulturelle system med uddannelsesinstitutioner, aviser, kreditanstalt, foreninger og forskelligartede organisationer. Vigtige

14 Becker-Christensen, Henrik, "Det tyske mindretal og grænserevisionskravet i mellemkrigstiden", Becker-Christensen, Henrik (red.), *Grænsen i 75 år. 1920-1995*, (Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 1995), pp. 65-78.

15 Becker-Christensen, Henrik, "Die deutsche Minderheit in Nordschleswig im Zeichen des Nationalsozialismus und der deutschen Besatzung", *Minderheiten in Grenzland 1933-1945*, (Institut für schleswig-holsteinische Zeit- und Regionalgeschichte, Schleswig ca. 1993), pp. 28-41.

16 Becker-Christensen, 1990.

17 Det tyske mindretals paramilitære gruppe.

18 DPK XIV, p. 9. Visse dele undgik dog destruktions.

19 DPK XIV, A. 20, p. 20, Renthe-Fink til den XXXI højere kommando, København, ang. de retningslinjer, der er givet den tyske folkegruppe for dens opførelse, 21-4-1940.

20 Tägil 1970, p. 152 samt DPK XIV, p. 9.

21 Ibid.

22 Becker-Christensen 1995, pp. 65-67.

mål var at sikre, at tysk ejet ejendom i landsdelen forblev i tysk besiddelse samt at erhverve jord, der var på danske hænder.²³

Med støtte fra nationale kredse fra Slesvig-Holsten og senere med økonomisk hjælp fra Berlin begyndte mindretallet derfor hurtigt at organisere sig politisk, økonomisk og kulturelt. Allerede i efteråret 1920 oprettede mindretallet "Schleswiger Wählervereinigung" (Slesvigsk Vælgerforening) og senere ved Folketingsvalget samme år "Schleswiger Partei" (herefter Slesvigsk Parti), som i perioden 1920-43 var repræsenteret i Folketinget med et mandat.²⁴

Udviklingen af det tyske mindretal, politisk organisering

Mindretallet blev fra 1920 til midten af 1930'erne ledet af pastor Johannes C. Schmidt fra Vodder.²⁵ Han blev med mellem 14 og 16 % af stemmerne i Sønderjylland flere gange valgt til Folketinget.²⁶ I mindretallets politiske program var det væsentligste punkt kravet om en grænserevision, selv om der ikke var et flertal herfor i landsdelen. Nordslesvigs historie igennem de foregående mere end 70 år havde medført, at spørgsmålet om national identitet i stor udstrækning var et sindelagsspørgsmål. Det hævdes f.eks., at 28 % af befolkningen i Flensborg stemte dansk, selv om kun 5 % af befolkningen talte dansk.²⁷ Problemet om national identitet blev yderligere forstærket af, at der selvfølgelig var mange dansk-tyske familier. For det tyske mindretal blev det et mål at vinde dem, der ikke endeligt havde valgt en national identitet – de såkaldte "blakkede". Derfor blev mange valgplakater trykt på dansk, og man forsøgte at sælge en grænserevision som en løsning på den økonomiske krise, der var opstået i landbruget i slutningen af 1920'erne. Men ledelsen af det tyske mindretal synes at have overvurderet antallet af "blakkede", som de håbede at omvende.²⁸

Med Hitlers magtovertagelse i Tyskland forøgedes den finansielle støtte til mindretallet fra moderlandet. Dette skabte en afhængighed, der påvirkede den politiske udvikling i mindretallet. I perioden 1933-35 stiftedes der forskellige tyske nationalsocialistiske partier i landsdelen. Disse bekæmpede hinanden, men i 1935 var der enighed om, at de gamle partier skulle opløses og indgå i ét nyt parti.

23 DPK XIV, p. XXXI.

24 Becker-Christensen, Henrik, "NSDAPN – og Slesvigsk Parti. Det tyske mindretals politiske virke under besættelsen", Lund, Joachim (red.), *Partier under pres*, (Gyldendal, København 2003), pp. 328-331.

25 På tysk ofte omtalt som Schmidt-Wodder.

26 Jessen, Franz V., *Haandbog i det slesvigske spørgsmaals historie 1900-1937*. bd. III, 1920-1937, (C.A. Reitzels forlag. Udgivet af grænseforeningen, København 1938).

27 Jf. Mogensen, Carsten R., *Dansk i Hagekorsets skygge, Det tredje rige og det danske mindretal i Sydslesvig 1933-39*, (Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg 1981), p. 19.

28 Hansen, Hans Schultz, "Mindretal i Nordslesvig omkring 1940", Bohn, Robert, Danker, Uwe & Kühl, Jørgen (red.), *Nationale Mindretal i det dansk-tyske grænseland 1933-45*, (Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 2001), p. 124.

Løbeseddel fra Slesvigsk Parti under valgkampen i 1939 med krav om grænserevision. (Rigsarkivet Sønderjylland)

NSDAP-Nordschleswig blev oprettet under pres fra politikere i Slesvig-Holsten.²⁹ Føreren af NSDAP-N, Jens Møller, blev valgt ved folketingsvalget 3. april 1939 og kom ind i Folketinget med 15.016 stemmer svarende til 15,9 % af de afgivne stemmer i Nordslesvig.³⁰ Sudeterlandet var i september 1938 blevet indlemmet i Tyskland, og i marts 1939 blev Bøhmen og Mähren gjort til et tysk protektorat. Samtidig vendte også Memel, det litauiske kystområde, "hjem til riget". At grænserevisionen var et centralt emne for mindretallet, understreges af, at Jens Møller før Folketingsvalget anvendte slogans som "Wir wollen heim ins Reich" og "Führer mach uns frei". Mindretallets ledelse blev dog gentagne gange af Berlin forpligtet til at være tilbageholdende i spørgsmålet om grænserevision.³¹

29 Alkil, Niels (red.), *Besættelsestidens Fakta*. bd I, (J.H. Schultz forlag, København 1945), pp. 603-604.

30 Becker-Christensen 2003, p. 329; Kristensen, Henrik Skov, "Mellem Hitler og hjemstavn – Folkegruppeløser Jens Møller", Lauridsen, John T. (red.), *Over strengen – under besættelsen*, (Gyldendal, København 2007).

31 Becker-Christensen 1995, pp. 75-76.

Grænsespørgsmålet var det punkt, der på afgørende vis adskilte mindretallets to partier (NSDAP-N og Slesvigsk Parti) fra Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti (DNSAP).³² Trods stor lighed i den organisatoriske opbygning og den fælles bekendelse til førerprincippet var de dybt uenige i grænsespørgsmålet. Derfor var der både før og efter besættelsen kold luft mellem de to nazistiske grupper.³³ Både mindretallet og de danske nazister øjnede store politiske muligheder i forbindelse med besættelsen. De politiske mål, de to grupper søgte at realisere, var vidt forskellige. DNSAP håbede at kunne overtage magten i Danmark, mens NSDAP-N håbede på en grænserevision. Trods målenes forskellighed blev resultatet det samme: skuffelse og frustrationer hos tilhængere, fordi de to partier ikke kunne levere varen. Tyskerne foretrak at samarbejde med den danske regering, og en grænserevision blev det aldrig til. Grænsen skulle ikke flyttes foreløbig, i stedet skulle Danmark sikres "territorial ukrænkelighed", hvilket indebar, at mindretallet ikke måtte bringe grænsespørgsmålet på bane. Mindretallets ledelse blev informeret herom få dage efter besættelsen af en repræsentant fra VoMi. Budskabet vakte naturligvis skuffelse, men blev alligevel opfattet som et "indtil videre", dvs. indtil Tyskland havde sejret endeligt.³⁴

Organisering efter tysk forbillede, nazificering

Hitlers magtovertagelse i Tyskland i 1933 medførte, at mindretallet, trods nogen intern modstand i begyndelsen, i de efterfølgende år blev nazificeret og ensrettet i partiet NSDAP-Nordschleswig. Nazificeringen af mindretallet medførte en radikaliserings af både krav og adfærd, og fra slesvig-holstensk side blev denne linje understøttet. Rigsregeringen i Berlin søgte dog af hensyn til udenrigspolitikken og forholdet til Danmark at holde iveren i grænselandet tilbage.³⁵

I 1933 blev Schleswigsche Kameradschaft (herefter SK) grundlagt ud fra tysk SA-model.³⁶ Dermed dannedes en paramilitær enhed i NSDAP-N, som dog på grund af dansk lovgivning ikke kunne optræde som sådan før besættelsen.³⁷ Jens Møller skulle efter sigende have udtalt, at SK skulle udbygges "(...) som et Organ til aktiv Indsats for Partiets [NSDAP-N] Arbejde for en grænseregulering." Og at "(...) enhver Tysker i Alderen 18-45 Aar hører hjemme i S.K., og at man bør naa saa vidt, at alle Folkefæller kan eftervise en etaarig aktiv i Tjenstetid inden for

32 Partiet blev grundlagt i 1930 og deltog som det eneste danske nazistiske parti i Folketingsvalg. Havde sine tyngdepunkter i de fire sønderjyske amter. Nazismen fandt kun marginal tilslutning hos danskerne og spillede aldrig en reel rolle i dansk politik og samfund.

33 Becker-Christensen 2003, pp. 329-330.

34 Ibid., pp. 332f.

35 Om den indledende fase heraf se Becker-Christensen, Henrik, "Nordschleswig Erwache! Det tyske mindretal og nazismen i 1933", *Sønderjyske Årbøger* 1998, pp. 161-204.

36 DPK VII bilag 2, p. 1300.

37 Alkil, Niels (red.), *Besættelsestidens Fakta*. Bd. II, (J.H. Schultz forlag, København 1946), pp. 605-606.

Deutsche Mädchenschaft Nordschleswig marcherer på Ribevej, ca. 1942. (Lokalhistorisk Arkiv for Gl. Tønder Kommune)

S.K.³⁸ Tilstrømningen til SK steg efter besættelsen, og SK påtog sig efterhånden en ganske vigtig rolle i hvervningen til WSS. Især lederen af Organisationsamt (NSDAP-N's partisekretariat), Peter Larsen, som i 1941 blev fører for SK,³⁹ deltog i planlægning og afholdelsen af hvervningen til WSS.

I 1933-34 oprettedes som SK efter tysk forbillede de nazistiske organisationer, Deutsche Jungenschaft Nordschleswig (DJN) og Deutsche Mädchenschaft Nordschleswig (DMN). Organisationerne hørte direkte under partiet,⁴⁰ og en højredrejning af mindretalsungdommen var næsten lykkedes fuldstændig i 1939-40. Som historikeren Nina Jacobsen beskriver det: *"Nazificeringen af det tyske ungdomsarbejde lykkedes, selvom der ikke stod egentlige tvangsmidler til rådighed. Denne ensretning gav Jungen – og Mädchenschaft monopol på den tysksindede ungdom."*⁴¹

Den nazificering af Nordslesvig, der begyndte i 1933, var mere end politisk. En række nationalsocialistiske sammenslutninger kom til at præge mindretallets kulturelle liv. Kun et fåtal, som primært kom fra den velhavende del af borgerska-

38 Ibid., p. 612. Uddrag fra Referat af Møde i Udenrigsministeriet. Direktør Svenningsen redegør for den danske Ængstelse for Udviklingen i Sønderjylland og for den aggressive Optræden og de skarpe Udtalelser fra tysk nazistisk Side, 25-8-1941.

39 Ibid., p. 606.

40 Ibid., p. 604.

41 Jacobsen, Nina, "Tysk nazistisk ungdomsarbejde i Nordslesvig 1933-1945. Deutsche Jungenschaft Nordschleswig. Deutsche Mädchenschaft Nordschleswig", *Sønderjyske Årbøger* 1996, pp. 195-222.

bet og kirkelige kredse, tog afstand fra den nazistiske ideologi.⁴² Nazificeringen af det tyske mindretal i Danmark i 1930'erne har paralleller i lande som Polen og Tjekkosllovakiet, hvis de tyske mindretal også blev stærkt nazificerede.⁴³

Grænserevisionsspørgsmålet

I det tyske mindretals ledelse blev der i perioden efter vinteren 1933 gentagne gange stillet krav om en grænserevision. Umiddelbart efter nazisterne kom til magten i Tyskland i januar 1933, forsøgte lokale ledende nazister i Slesvig-Holsten at få en grænserevision, men forsøget slog i sidste ende fejl. Disse begivenheder, i historieskrivningen beskrevet som "Påskeblæsten", bevirkede, at de fleste af mindretallets organisationer i løbet af 1933-35 blev fuldstændig nazificeret.

Grænsespørgsmålet "(...) blev det middel, som nazisterne bevidst anvendte for at samle og aktivere det tyske mindretal i Nordslesvig."⁴⁴ Mindretallet reagerede på besættelsen af Danmark med udelt begejstring, for den syntes at bringe grænserevisionen inden for rækkevidde. 9. april kom det til spontane demonstrationer i mindretallet, og politiadjudanten i Aabenraa berettede: "*I de sidste Dage har Rygter om en nær forestaaende Grænseflytning cirkuleret baade i danske og Tyske Kredse. De tysksindede synes meget højtstemte.*"⁴⁵ Grænsespørgsmålet var en kilde til stadig bekymring hos den danske regering. Frygten for eventuelle tyske territoriale krav i Nordslesvig var derfor angiveligt en medvirkende årsag til, at den danske regering bøjede sig for de tyske krav. 9. april og forsøgte at fastholde tyskerne på løftet om Danmarks territoriale integritet.⁴⁶ Tyskland gjorde dog straks mindretallet klart, at Danmark var tilsikret territorial ukrænkelighed.⁴⁷ Det tyske udenrigsministerium forberedte allerede 9. april et udspil til brug over for det tyske mindretal i Nordslesvig, som blev bragt til Aabenraa 12. april, hvori der stod, at "*Grænsespørgsmålet må derfor ikke diskuteres fra folkegruppens side.*" Endvidere "*Et gnidningsløst forløb af besættelsen er vigtigt, derfor må der ikke forekomme provokationer og opløftes noget triumfskrig. Forholdet overfor de danske myndigheder skal bestandig være korrekt.*"⁴⁸ Besættelsen af Danmark medførte altså ingen umiddelbar ændring i den tyske politik. Jens Møller tog ordren fra Berlin, der i realiteten beskrev en spændetrøje, til efterretning. Men da mindretallet havde

42 Lubowitz, Frank, "Det tyske mindretal", Hansen, Hans Schultz & Kristensen, Henrik Skov (red.), *Sønderjylland under krig og besættelse*, (Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 2003), p. 59.

43 Ibid., p. 16ff. og Becker-Christensen, 1998.

44 Hopp, Peter & Mogensen, Carsten, *Påskeblæsten 1933. Kilder til den dansk-tyske grænseregions historie*, (i samarbejde med Institut for Grænseregionsforskning, Aabenraa 1983), p. 25.

45 DPK XIV, A. 34, pp. 40-41, Beretning fra politiadjudanten i Aabenraa ang. uro i Sønderjylland, 20-6-1940.

46 DPK I, Forsvarsminister Alsing Andersen og de militære Dispositioner, truffet før 1. april 1940, hans stilling til Erklæringen af 19. januar 1940 og beslutningen af 9. april 1940, pp. 88-92; Kristensen, 1995, p. 87.

47 Alkil 1946, bd. II., p. 816-818.

48 DPK XIV, A. 20, p. 20.

forventet, at Nordslesvig kort efter besættelsen ville vende tilbage til Riget,⁴⁹ var skuffelsen stor over, at der ikke skete noget efter den tyske indmarch.⁵⁰

Forskellige begivenheder i sommeren 1940 gav forhåbningerne om en grænserevision ny næring, bl.a. sejren i Vest i juni, som radikalt ændrede Tysklands militærstrategiske og udenrigspolitiske situation. De medførte bl.a., at to provinser, som var afstået til Belgien ved Versailles-freden, blev genindlemmet i Riget. Derfor var der en udbredt forventning i mindretallet om, at Nordslesvig ville blive genindlemmet i Tyskland 15. juni på tyveårsdagen for Sønderjyllands tilbagevenden til Danmark.⁵¹ Dette skete så ikke, men på et møde for partiets underførere i Tinglev 16. juni indskærpede Jens Møller, at det var forbudt at flage med hagekorsflag, men tilføjede, at det i hvert fald ikke måtte ske før 28. juni.⁵² Denne bemærkning blev straks opfattet som et vink om, at der denne dato, årsdagen for undertegnelsen af freden i Versailles 1919, ville ske noget særligt. Det førte til et omfattende salg af hagekorsflag til brug på dagen. Men endnu en gang blev mindretallet skuffet. Alt tyder på, at Jens Møller lod sig rive med og forsøgte at imødekomme den radikale stemning i forsamlingen uden at have noget at bygge sine udtalelser på. Ikke desto mindre gav talen således fornyet næring til håbet om en grænserevision.⁵³

Hitler syntes ikke at have været særligt optaget af dette grænsespørgsmål, og faktisk kendes der kun tre udtalelser fra ham om grænsen i Nordslesvig. Den vigtigste af disse figurerer i et referat fra Gauleiteren i Kiel til gesandt Cecil von Renthe-Fink⁵⁴ af en samtale, han havde haft med Hitler i foråret 1939. Her fremgik det, at Hitler foreløbig ikke var indstillet på, at Nordslesvig skulle genforenes med Tyskland. Hitler nævnte fire årsager hertil: For det første udgjorde den tyske befolkningsdel en for lille part af den samlede befolkning. For det andet var det ikke ønskeligt med en fremmed befolkning i Tyskland. For det tredje havde Hitler erklæret ved München-forliget i september 1938, hvor det tjekkoslovakiske Sudeterland blev indlemmet i Det Tredje Rige, at Tyskland ikke havde flere territoriale krav. For det fjerde var der hensynet til et "Nordosteuropabund".⁵⁵

49 DPK XIV, A. 36, pp. 42-44, R. Hesse, Tønder, til NSDAP Landeskreis Dänemark, København, ang. rygterne om Nordslesvigs indlemmelse i Tyskland, 2-6-1940. A. 16, pp. 15-17; Rapport om afhøring af politidirektør Möller, Flensborg, ang. bestræbelserne for flytningen af grænsen, 29-1-1947. A. 117, pp. 163ff; Rinmanns redegørelse for det tysk-danske grænsespørgsmål, 21-3-1946.

50 DPK XIV, A. 45, pp. 63-66, Rapport om afhøring af Rudolf Stehr, Peter Larsen og Wilhelm Deichgräber ang. rygterne om grænseflytningen 28-6-1940, 11/ 13-11-1946.

51 Kristensen 1995, p. 88.

52 DPK XIV, A. 48, pp. 69-70, Rapport om afhøring af dr. Møller ang. hans udtalelse på mødet i Tinglev 16-6-1940.

53 Kristensen, Henrik Skov, "Grænsen og besættelsen", Becker-Christensen, Henrik (red.), *Grænsen i 75 år – 1920-1995*, (Institut for Grænseregionsforskning, Aabenraa 1995), pp. 88-89.

54 Renthe-Fink blev i 1936 udnævnt til gesandt i København. Rigsbefuldægtiget fra 9. april 1940 indtil november 1942, hvor han blev afløst af Werner Best.

55 DPK XIV, A. 4, p. 3. (Renthe-Finks) optegnelser ang. Gauleiter Lohses udtalelser om Hitlers stilling til det nordslesvigske spørgsmål m.m., udateret 1939.

Tysklands og Waffen-SS' interesser i det tyske mindretal i Nordslesvig

Waffen-SS var ikke en del af den regulære tyske hær. Hvervningen til WSS var underlagt SS-Hauptamt og blev ledet af Obergruppenführer Gottlob Berger, mens uddannelsen, der foregik under SS-Führungshauptamt, blev ledet af SS-Obergruppenführer Hans Jüttner.⁵⁶ I 1939 var WSS en lille eksklusiv enhed på ca. 20.000 mand, men ved 2. Verdenskrigs afslutning i 1945 var WSS vokset til en hær på ca. 600.000 mand. Både Hitler og Himmler så oprindeligt WSS som en ren tysk styrke og en racemæssigt og ideologisk ren elite. Men i 1945 var WSS vokset til en multinational hær, som samlet set bestod af flere udlændinge end tyskere.⁵⁷

Med Versailles-traktaten i 1919 var territorier med etnisk tysk befolkning endt i nabostaterne.⁵⁸ I Tyskland brugtes betegnelsen Volksdeutsche (etniske tyskere) om de tysktalende befolkningsgrupper, i modsætning til Reichsdeutsche (rigstyskere), som betegnede dem, der var født inden for Det Tredje Riges 1939-grænser. Alle disse mennesker var ifølge Hitlers overbevisning tyskere, og de fik derfor straks tilladelse til at melde sig til WSS, herunder Johann Thorius og Georg Erichsen, der var etniske tyskere fra den danske del af Nordslesvig.

Det tyske mindretal i Nordslesvig havde allerede før krigsudbruddet SS' interesse. Modsat de tyske mindretal i Øst- og Sydeuropa var befolkningen i Nordslesvig helt germansk. Dette havde ført til, at et begrænset antal danske statsborgere fra det tyske mindretal i Nordslesvig allerede inden besættelsen var blevet optaget i WSS. Det var ifølge den gældende danske lovgivning lovligt, mens hvervning på dansk jord var forbudt, hvilket ikke formelt ændredes med besættelsen.⁵⁹

Kort efter den 9. april iværksatte SS en systematisk, men diskret, hvervekampagne rettet mod det tyske mindretal og danske nazister. De fleste frivillige kom til at gøre tjeneste i det nyoprettede regiment, Nordland. De danske myndigheder var klar over, at der fandt hvervning sted, men så pragmatisk igennem fingre med det. Hvervningen i germanske lande var blevet indledt, efter at det den 20. april 1940 var lykkedes Himmler at få udvirket en førerordre om oprettelse af SS-Standarte (regiment) Nordland, der skulle bestå af danske, norske og tyske frivillige. Den blev fulgt op af etableringen af en tilsvarende SS-Standarte Westland for hollændere og flamlændere, og 1. november 1940 blev de to regimen-

56 Poulsen, Henning, "Det tyske hvervekontor i Danmark", *Danske Magazin*, bd. 50, hæfte 1, 2006, pp. 135-162.

57 Bundgaard, Poulsen & Schmidt, 1998, pp. 56-58; Christensen, Claus Bundgård, Poulsen, Niels Bo & Smith, Peter Scharff, *Waffen SS. Europas nazistiske soldater*, (Gyldendal, København 2015), Del 1.

58 Den blandede fransk-tyske region Alsace-Lorraine blev givet tilbage til Frankrig, de ca. 65.000 etniske tyskere i Eupen-området endte i Belgien, og Danmark fik de ca. 30.000 tyskere, der boede i Nordslesvig. Østpå havde etableringen af Den Polske Korridor efterladt tusinder af indfødte tyskere i det nye Polen.

59 Christiansen & Hyllested 2011, pp. 18-21.

ter samlet i SS-Division Wiking. Hvervningen i Danmark blev indledt i maj-juni 1940 under stærk modstand fra den tyske hær og den tyske udenrigstjeneste, som ikke mente, at hvervningen var forenelig med det tilsagn om fortsat suverænitet, man havde givet den danske regering. Men de modsatte sig ikke Hitlers ordre. Det lykkedes dog for en tid at forhindre offentlig hvervning samt oprettelse af et hvervekontor i Danmark (et sådant kom 1. september 1940). Bag hvervningen lå der ikke blot militære, men også politisk-ideologiske mål. Den skulle være et første led i realiseringen af Hitlers idé om at oprette "Det Storgermanske Rige", der skulle omfatte de racebeslægtede nabofolk, herunder danskerne. I sine direktiver betonedede Himmler stærkt det ideologiske element.⁶⁰

Da SS i foråret 1939 begyndte sin hvervning i Nordslesvig, indskærpede A.A. over for SS, at alt med hvervningen skulle foretages med "*den største forsigtighed*", og traf aftale om, at de frivillige "*kun i de sjældneste tilfælde*" skulle have lov at vende tilbage til Nordslesvig efter endt tjeneste.⁶¹ Da hvervningen umiddelbart efter 9. april 1940 var blevet formaliseret, affandt det tyske udenrigsministerium sig hurtigt med dette, nok primært fordi Hitler selv havde befalet oprettelsen af enheden, SS-Standarte Nordland, der skulle hverves til.⁶² Også fra Wehrmachts (Værnemagten) side var der som nævnt i de første måneder efter besættelsen modstand mod hvervningen til SS i Danmark. Bl.a. forsøgte man uden held den 9. maj 1940 ved Kobbermøllen, umiddelbart syd for grænsen, at standse den første transport af frivillige fra mindretallet i Nordslesvig hvervet efter besættelsen. Efter en ny tysk øverstkommanderende i Danmark, Erik Lüdke, tiltrådte 1. juni, blev bestræbelserne på at lægge SS hindringer i vejen opgivet.⁶³

Hvad VoMi angår, gjorde der sig en vis ambivalens gældende. På den ene side måtte man som en del af Himmlers SS-apparat fremføre og støtte rekrutteringschefen Gottlob Bergers krav over for mindretallet om frivillige og som altid principielt fordrer lydighed og disciplin. På den anden side synes VoMi, i hvert fald i en enkelt situation, at have vist forståelse for partiledelsens dilemma og i praksis have medvirket til en vis begrænsning af afgivelsen af frivillige.⁶⁴ Gennem VoMi blev NSDAP-N og hele mindretalsledelsen, på trods af A.A.s dominans, påvirket meget mere direkte og effektivt end DNSAP, ikke mindst fordi dets medlemmer betragtede sig selv som tyske, og pligt og lydighed over for Tyskland vejede derfor tungt for dem.

60 Alkil, 1945, bd. I, pp. 682-684. Trykt skrivelse fra "Ergänzungsamt der Waffen-SS, Nebenstelle "Nordsee" indeholdende Oplysninger om frivilligt tjeneste i SS-Standarte "Nordland" samt indmeldesskema for de frivillige, 18-2-1941.

61 DPK XIV, A. 262, p. 350, Notits fra det tyske udenrigsministerium ang. forhandlingerne med VoMi om hvervningen til SS i Nordslesvig, 16-5-1939.

62 DPK XIV, A. 266, p. 353.

63 Poulsen 2006, p. 136-137

64 Stein, George, *The Waffen SS: Hitler's elite guard at war 1939-1945*, (Cornell Univ. Press, New York 1966), særligt pp. 17-24, 34-35, 46, 94, 167-68.

Danzig ist frei!

Ein Aufruf Gauleiter Forsters

Danzig, den 1. September.

Gauleiter Forster hat nachfolgenden Aufruf erlassen:

Danzig ist mit dem heutigen Tage heimgekehrt ins Großdeutsche Reich. Unser Führer Adolf Hitler hat uns befreit. Auf den öffentlichen Gebäuden in Danzig weht heute zum ersten Mal die Hakenkreuzfahne, die Flagge des Deutschen Reiches. Sie weht auch auf den ehemals polnischen Gebäuden und überall im Hafen. Von den Türmen des alten Rathauses und der ehrwürdigen Marienkirche läuten die Glocken die Befreiungsfunde Danzigs ein.

Wir danken unserm Herrgott, daß er dem Führer die Kraft gegeben hat, auch uns von dem Uebel des Versailler Diktats zu befreien. Wir Danziger sind glücklich, nun auch Bürger des Dritten Reiches zu sein. Wir wollen dem Führer das heilige Versprechen geben, alles zu tun, was in unsern Kräften steht für unser herrliches Großdeutschland.

Es lebe das befreite, wieder ins Reich heimgekehrte Danzig!

Es lebe unser Großdeutsches Vaterland!

Es lebe unser geliebter Führer Adolf Hitler!

Gez. Albert Forster, Gauleiter.

Aufruf des Parteiführers

Vom Amt für Aufklärung und Propaganda geht uns folgende Erklärung des Parteiführers zu:

Deutsche Volks- u. Heimatgenossen!

Der Kampf des deutschen Volkes um seine Gleichberechtigung und um die Beseitigung des Versailler Unrechts ist in sein entscheidendes Stadium eingetreten.

Polen hat die großzügigen Angebote des Führers zu einer Befriedung der europäischen Lage, von den Einkreisungsmächten des Westens unterstützt, abgewiesen.

Polen treibt zum Kriege. Irreguläre Verbände haben schon gestern, wie u. a. der Ueberfall auf den deutschen Rundfunksender Gleiwitz beweist, die deutschen Grenzen überschritten.

Das deutsche Volk setzt nunmehr Gewalt gegen Gewalt. Der nationalsozialistische Staat wird den deutschen Lebensinteressen im Osten und den unterdrückten Volksdeutschen so oder so Geltung verschaffen.

Danzig ist bereits in das Reich heimgekehrt, und die vollziehende Gewalt auf den Gauleiter Forster übergegangen.

Der Reichstag hat die Befehle des Führers entgegengenommen. Unbeirrt zum letzten entschlossen und im gläubigen Vertrauen auf den Führer tritt das deutsche Volk den Weg in die Zukunft an.

Der Kampf des deutschen Volkes ist auch unser Kampf, sein Glaube ist auch unser Glaube und seine Stärke ist auch unsere Stärke.

Vor der deutschen und dänischen Öffentlichkeit erneuern wir das Bekenntnis unserer unverbrüchlichen Solidarität mit Volk, Führer und Reich.

Deutsche Volksgenossen, bewahrt Disziplin und Besonnenheit und erwartet die Anweisungen der Parteileitung.

Es lebe Adolf Hitler!

Gravenstein, den 1. September 1939.

gez. Dr. Möller.

Opråb fra lederen af det tyske mindretal, dyrlæge Jens Møller ved krigsudbruddet 1. september 1939 om kampen mod "Versailles-uretten". (Museum Sønderjylland - ISL)

VoMi var oprindeligt et nazistisk partiorgan, men udførte fra 1937 også statslige funktioner under ledelse af SS-Obergruppenführer Werner Lorenz. I februar 1939 fik VoMi således overdraget alt grænse- og nationalitetspolitisk arbejde. Det medførte, at alle forbindelseslinjer til de tyske folkegrupper fra 1937-38 var under næsten fuldstændig nazistisk kontrol, og målet blev en nazistisk ensretning på alle områder.⁶⁵ På et mindretalsmøde den 19. august blev det fastslået, at *“VoMi var den eneste myndighed i Tyskland som skulle tage sig af folkegruppen, og at folkegruppeledelsen overfor VoMi var ansvarlig for, at dennes påbud blev udført, hvoraf også fulgte at alle organisationer inden for folkegruppen var underordnet folkegruppeledelsen og ikke måtte opretholde forbindelser med Tyskland, som ikke var godkendt af denne”*.⁶⁶

Fra starten af felttoget mod Sovjetunionen og specielt fra årsskiftet 1941-42, hvor WSS-enhederne led store tab under den sovjetiske vinteroffensiv, var der stigende behov for at udnytte alle de mandsskabsressourcer, der stod til SS' disposition. Men Wehrmacht havde af Hitler fået løfte om, at den skulle være den eneste “våbenbærer” i Det Tredje Rige, hvorfor den tyske militære ledelse med et vist held kunne forsøge at holde væksten af WSS inden for meget snævre rammer. Af denne grund måtte Berger være interesseret i at udnytte det mandskabsreservoir, som fandtes udenfor Tysklands grænser i de tyske mindretal som i Nordslesvig samt blandt germanske folk i Norden og Benelux-landene.⁶⁷

De frivilliges motiver for at lade sig hverve

De danske frivillige og de frivillige fra det tyske mindretal i Nordslesvig havde forskellige motiver for at lade sig hverve til WSS.⁶⁸ Det tyske mindretals frivillige repræsenterede modsat de etniske danske en mere homogen gruppe, idet de stort set alle var både pro-tyske og tilhængere af nationalsocialismen. Christiansen fandt, at *“(...) mindretalstyskerne indtog en klart bevidst, protysk holdning. Det hænger sammen med deres politiske og måske særlig deres nationale indstilling. Deres sproglige og kulturelle tilknytning til Tyskland har betydet mere for dem end deres tilknytning til Danmark som danske statsborgere (...) Det pres, der skabtes af den stærke, direkte og indirekte, tysk-nazistiske propaganda, øvede derfor blandt mindretalstyskerne en langt større virkning end i nogen anden befolkningsgruppe.”*⁶⁹ Og videre, at *“En del mindretalstyskere har benægtet at have nogen sympati for nazismen; men de har fremhævet, at de som tyskere følte sig stærkt forpligtede overfor deres “egentlige landsfædre”. I en del af disse tilfælde er der udøvet et direkte*

65 Hopp & Mogensen 1983, p. 23.

66 DPK XIV, beretning p. 41. A. 94, pp. 134-136, Optegnelse ang. et møde afholdt af “de tilsluttede organisationer”, 19-8-1942

67 Stein 1966, pp. 34-43.

68 Christiansen, 1950; Sigsgård, Thomas, *Psykologisk undersøgelse af mandlige landssvigere i Danmark under besættelsen*, (Direktoratet for fængselsvæsenet, København 1954).

69 Christiansen, 1950, p. 78.

eller indirekte pres fra den tysk-nationale gruppe.”⁷⁰ En anden væsentlig pointe, der fremhæves om de frivillige, er, at de “(...) adskiller sig klart fra de øvrige grupper [etniske danskere] ved, at de har fået en væsentlig bedre start i tilværelsen. De stammer hyppigt fra børnerige familier: men de økonomiske forhold i hjemmet har som regel været tilsvarende gode.”⁷¹

Det er væsentligt at understrege, at soldaterne fra det tyske mindretal i Nord-slesvig meldte sig frivilligt til tjeneste i WSS. Langt hovedparten af disse frivillige havde dansk indfødsret. Den tyske stat havde ingen retlig hjemmel i Danmark og kunne derfor ikke tvinge mændene fra mindretallet til at træde ind i de tyske væbnede styrker, medmindre de var tyske statsborgere. Dansk lovgivning forbød som nævnt hvervning på dansk territorium, og efter henstilling fra de tyske besættelsesmyndigheder i Danmark blev kontrakterne ikke underskrevet, før de frivillige havde passeret den dansk-tyske grænse.⁷² Efter Ruslandsfelttogets påbegyndelse den 22. juni 1941 tillod den danske regering, presset af omstændighederne, at danske militærpersoner kunne melde sig til Frikorps Danmark,⁷³ og al hvervning til WSS foregik nu helt offentligt, også den i mindretallet.⁷⁴ Den danske regering stod på intet tidspunkt for hvervningen til WSS; den stod SS selv for, i tæt samarbejde med dels den tyske mindretalsledelse og dels det danske nazistparti DNSAP. For de frivillige fra det tyske mindretal har det imidlertid sandsynligvis intet betydet, hvad den danske regering tillod, sagde eller mente – deres loyalitet lå hos Tyskland.

Mindretallets mænd var underlagt et indirekte og direkte gruppepres for at melde sig til tysk krigstjeneste. Det var, pga. tysk opvækst og kultur, naturligt at melde sig som frivillig i WSS. Nogle af de frivillige har efter krigen udtrykt, at de følte det som en pligt at stille sig til rådighed. En af mindretallets mænd forklarede, at han “(...) følte sig moralsk forpligtet til at melde sig til SS efter sin politiske indstilling.”⁷⁵ En afgørende faktor for, at mindretallets mænd meldte sig som frivillige, var ud over deres nationale indstilling den nazificering, der var sket i 1930’erne.⁷⁶

Christiansens observationer og analyser bakkes op af øvrige mindretalsmedlemmer. Et tidligere mindretalsmedlem, Manfred Spliedt, beskriver i et erin-

70 Ibid., p. 57.

71 Ibid., p. 84.

Det skal understreges, at kun 14,7 % af de 2.915 i Christiansens undersøgelse havde været soldater. Christiansen fokuserer i højere grad på de tidsfrivillige og kun i begrænset omfang på de frivillige i Waffen-SS. Det synes dog rimeligt at antage, at motiverne for de frivillige fra mindretallet i Waffen-SS i alt væsentligt var de samme som for de tidsfrivillige, da hovedparten af de tidsfrivillige havde meldt sig til Waffen-SS, men af forskellige årsager ikke blev indkaldt.

72 DPK XIV, A. 265 pp. 352-353, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium ang. opstillingen af SS-Standarte “Nordland” og hvervningen i Danmark, 20-5-1940.

73 Indtil da havde det været afskedigelsesgrund at melde sig til Waffen-SS.

74 Poulsen, Henning, *Besættelsesårene 1940-45*, (Aarhus Universitetsforlag 2002), pp. 77-82.

75 Christiansen, 1950, p. 128.

76 Lubowitz, 2003, p. 57.

Deutsche Jungenschaft, Kreis Tondern, ca. 1942. (Lokalhistorisk arkiv for Gl. Tønder Kommune)

dringsværk⁷⁷ sine egne oplevelser under nazificeringen af mindretallet og Verdenskrigen. Han skriver bl.a., at *“Skolens gruppenormer krævede, at man blev medlem af Deutschen Jungenschaft Nordschleswig (DJN), og det lød da også forlokkende. Drengen der drømmer om lejrliv, fællesskab og aftenlig sang foran telte ved bålet. Skolekammeraterne var allerede med og prikkede med misundelsen.”*⁷⁸

Ligeledes har professor dr. Peter-Christian Alnor i et værk, der er en blanding mellem en erindringsbog og en fremstilling, beskrevet nazificeringen af mindretallet og sin tid som SS-frivillig.⁷⁹ Alnor peger som Spliedt på, at der foregik en nazificering af ungdommen, ikke mindst i skolerne, og om mindretallet generelt fastslår han, at den overvejende del bekendte sig til nationalsocialismen. Allerede i maj 1940 meldte Alnor sig til WSS. For ham, som for det meste af det tyske mindretals ungdom, gjorde det sig gældende, at de var under et stort moralsk pres, og at deres samvittighed bød dem at stå sammen med det tyske folk.⁸⁰

77 Spliedt, Manfred, *Sådan en dum knægt – en sønderjysk dreng blir under krigen revet frem og tilbage mellem dansk og tysk mellem Haderslev og Kiel*, (Nordisk bogproduktion, Haslev 1975).

78 Ibid., p. 23.

79 Alnor, Peter Christian, *In Schleswig zu Hause. Der rote Mantel von Bülderup*, (Wachholtz, Neumünster 2003).

80 Ibid.

Hvervningsforløbet

I vinteren 1942 iværksattes en omfattende hvervekampagne, og i januar 1943 påbegyndte mindretallet hvervning til tidsfrivilligtjenesten. I krigens sidste fase blev en sidste hvervekampagne gennemført i mindretallet, men kun med et meget begrænset resultat. I alt fandt ni hvervekampagner sted blandt mindretallet i Nordslesvig i perioden 1939-45, og disse behandles i det følgende.

Hvervningen til WSS skabte store problemer og vanskeligheder for ledelsen af det tyske mindretal, og afgivelsen af frivillige til WSS må have fremkaldt grundlæggende nationalpolitiske overvejelser. Mindretallets afgivelse af frivillige var på den ene side et offer, der kunne bidrage til at samle fornøden goodwill hos de tyske myndigheder i forbindelse med grænserevisionsspørgsmålet. På den anden side ville en svækkelse af mindretallet på lang sigt gøre netop dette spørgsmål mindre aktuelt, for jo færre tysksindede der boede i Nordslesvig, desto mindre ville problemet tage sig ud fra tysk (og dansk) side. Den måde, mindretalsledelsen valgte at afveje de to modstridende hensyn, vil i det følgende blive undersøgt. Parallelt hermed undersøges den rolle, som sympati for nationalsocialismen og lydighed over for Føreren havde som motiv.

Hvervningen før besættelsen af Danmark den 9. april 1940

Omkring Tysklands angreb på Polen den 1. september 1939 holdt NSDAP-N partirådsmøde i Aabenraa. De tilstedeværende enedes om at stille mindretallet til rådighed for Tyskland, hvor forholdene krævede det.⁸¹ Det var i umiddelbar tilknytning hertil, at Jens Møller den samme dag i et opråb i *Nordschleswigsche Zeitung* (N.Z.) tilkendegav, at "*Det tyske folks kamp er også vor kamp, dets tro er vor tro, og dets stykke er også vor styrke. Overfor den tyske og danske offentlighed bekender vi påny vor ubrydelige solidaritet med folk, Fører og rige*".⁸² Krigsudbruddet var ifølge opråbet et bevis på, at det tyske folks kamp mod Versailles-traktaten var gået ind i den afgørende fase. Det blev redaktionelt understreget af, at Jens Møllers opråb var anbragt ved siden af et opråb fra den tyske Gauleiter i Danzig, hvor det blev tilkendegjort, at "Danzig er frit".⁸³

I foråret 1939 kom det første rigtige forsøg på at hverve blandt det tyske mindretal i Nordslesvig til WSS. Det tyske konsulat i Aabenraa underrettede den 17. april Udenrigsministeriet i Berlin om, at Berger havde haft møde med tre NSDAP-N-repræsentanter i Flensborg; de to hjemmetyske ledere Peter Larsen og L. Clausen samt føreren af Deutsche Jungenschaft Nordschleswig (DJN), Jef Blume. På mødet var hvervningen af SS-frivillige fra det tyske mindretal blevet drøftet.

81 DPK XIV, A. 9, p. 9, note 2, Koncept til telegram fra det tyske udenrigsministerium til gesandtskabet i København ang. dr. Møllers loyalitetserklæring. A. 283, pp. 378-379, note 1. Rapport om afhøring af Wilhelm Deichgräber ang. hvervningen i Nordslesvig, 29-8-1946.

82 DPK XIV, A. 8, s. 8. Partifører, dr. Møllers opråb i N.Z., 1-9-1939.

83 Tägil 1970, pp. 139-141.

NSAP-N-partidag i Haderslev, 21. maj 1939. (Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig)

Der blev fra mindretallets side givet tilsagn om, at det ønskede at medvirke, men at man samtidig havde nogle betænkeligheder.⁸⁴

Jef Blume sendte tre år senere en rapport til NSDAP-N's leder, Jens Møller, hvori han redegjorde for forhandlingerne på mødet.⁸⁵ Da kilden er den eneste, som gengiver partiledelsens overvejelser i hvervningsspørgsmålet, vil den i det følgende blive gengivet næsten i sin fulde længde. Blume indledte sin rapport med en kort gengivelse af Bergers argumenter. Berger havde fortalt, at det var en ordre fra Hitler selv, som lå til grund for iværksættelsen af hvervningen til WSS i de tyske mindretal. Derefter havde han slået på, at de frivillige efter endt tjeneste skulle vende tilbage til Nordslesvig som eksempelvis "værnebønder" og politiske ledere. Til slut havde han, uden den helt store forståelse for mindretallets vanskelige situation, forsøgt at lokke med de muligheder for en personlig karriere, SS kunne byde de unge mænd, der meldte sig som frivillige. Herefter fortsætter Blume:

Fra Nordslesvigs side blev der ytret meget stærke Betænkeligheder. I Nordslesvig var for Aar tilbage Kampen for Livsrummet begyndt. Paa Landbrugets Omraade saavel som paa det økonomiske og kulturelle Omraade forsøgte Danskerne at berøve os Livsrummet. Ungdommen havde ikke mange Fremtidsudsigter, hvis den blev i Hjemstavnen, og der havde været Fare for, at der ville finde en Udvandring Sted

84 DPK XIV, A. 261, p. 349, Det tyske konsulat til Udenrigsministeriet i Berlin angående et møde i Flensborg om hvervningen til SS, 17-4-1939.

85 DPK XIV, A. 276, pp. 360-362.

*sydpaa og nordpaa. For at imødegaa denne Fare have Folkegruppeledelsen i flere Aar atter og atter sagt til ungdommen: I skal blive i Hjemstavnen, selv om I maa bringe de tungeste Ofre. I maa endog blive i Hjemstavnen, selv om I kun kan blive Smede i Stedet for Ingeniører. Der maa ikke under nogen Form opgives nogen som helst tysk Position og ikke en Fodsbred tysk Jord.*⁸⁶

Blume fremhævede derefter, at mindretallets ledelse havde overbevist de unge om det rigtige i disse overvejelser. Derfor ville det være svært pludselig at ændre signaler og sende unge tysksindede mænd til WSS og dermed væk fra landsdelen. Når mindretallets repræsentanter alligevel gav efter, skyldtes det ifølge Blume primært, at der forelå en ordre om hvervningen fra Hitler selv, samt at Berger afgav et løfte om, at de frivillige ikke ville miste deres danske indfødsret.

Det er sandsynligt, at de tre mindretalsledere som nazister tillagde Hitlers ordre stor vægt (ifølge Blume fik de dog ikke forevist en skriftlig ordre, men tog Berger på ordet). Ud fra Blumes redegørelse synes det derimod mere tvivlsomt, at spørgsmålet om de SS-frivilliges statsborgerskabsforhold også blev vendt på mødet. I en hemmelig notits fra det tyske udenrigsministerium til VoMi nævnes det, at "(...) kun i de sjældneste tilfælde ville være muligt for folketykere, der havde tjent i SS, at vende tilbage."⁸⁷ Blumes bemærkning om de SS-frivilliges statsborgerskabsforhold synes derfor at bære præg af at være et defensorat.

At grænsespørgsmålet ikke nævntes i Blumes redegørelse, udelukker ikke, at det havde en rolle i overvejelserne. Sammenhængen mellem håbet om en grænserevision og hvervningen til WSS var i foråret 1942 et akut politisk problem for mindretallets ledelse, især for Jens Møller. Blume har sandsynligvis derfor ikke ønsket at berøre dette ømtålelige emne. Se det senere afsnit om "Konflikter". Mødet i Flensborg med Berger fandt sted i en periode, hvor mindretalsledelsens agitation med støtte i Hitlers politik med at bringe tyske mindretal hjem ved grænseflytninger fik forventningerne til at nå et foreløbigt kulminationspunkt. I en samtidig beretning fra det tyske konsulat findes en svag antydning af, at man fra mindretalsledelsens side har sat en accept af hvervningen som en betingelse for, at det på et senere tidspunkt kunne komme til en flytning af grænsen. Heri bekræftes desuden de væsentlige punkter i Blumes senere redegørelse med undtagelse af påstanden om, at det blev stillet i udsigt, at de frivillige efter endt tjeneste kunne vende tilbage til Nordslesvig. Beretningen indeholdt også oplysninger om størrelsen af det kontingent frivillige, der skulle afgives. Berger var mødt frem med et krav om, at mindretallet skulle stille med hele 500 frivillige, men man var enedes om, at der kun skulle stilles i alt 150 frivillige.⁸⁸

Herefter blev der i løbet af efteråret 1939 i al hemmelighed hvervet i det tyske mindretals organisationer. Den 24. maj kom ca. 100 mand, som havde meldt sig

86 Ibid., p. 361.

87 DPK XIV, A. 262, p. 350.

88 Ibid.

igennem denne hvervning, på session i Flensborg. Da der til optagelse i WSS blev stillet forholdsvis strenge fysiske krav, var det kun 50-60 af disse, som blev erklæret for duelige. Disse blev herefter i juni indkaldt til uddannelse i Tyskland.⁸⁹ I Tyskland blev der efter ca. to måneder stillet krav om, at de frivillige fra mindretallet enten skulle søge tysk statsborgerskab eller forlade WSS. Ved at søge tysk statsborgerskab ville de miste deres danske indfødsret. De fleste afviste dette og blev derfor sendt tilbage til Nordslesvig, men en mindre andel, sytten, gav efter og fortsatte deres tjeneste i WSS.⁹⁰ Tilsyneladende var det tidligere i hverveforløbet blevet lovet de frivillige, at de kunne få lov at beholde deres danske statsborgerskab. Dette var helt afgørende for mindretallet, hvis ledere ønskede at undgå en svækkelse af mindretallet ved udvandring til Tyskland.

Hvor meget beslutningen med at tage tysk statsborgerskab bragte rekrutterne fra mindretallet i et konfliktforhold, kan ses i et brev af 16.10.1939 fra nordslesvigeren Gerhard Schütt til Jens Møller, hvori han skriver: *“Jeg skriver til Dem her fra Hamburg, fra SS-Verfügungstruppe, i en time, der er afgørende for mig og for alle de mænd, som drog hertil for 3 måneder siden efter Deres kalden. Jeg kan ikke finde nogen udvej.”* Han stod over for sit livs største afgørelse og, siger han: *“(…) altid med det for øje: Hvad er bedst for min hjemstavn.”*⁹¹ Schütt modtog ikke noget svar fra Jens Møller og han blev derefter i WSS, og i troen på, at han kunne opnå tysk statsborgerskab uden at give afkald på sin danske indfødsret, underskrev han de relevante papirer.

At det første kontingent frivillige fra det tyske mindretal i Nordslesvig blev reduceret så kraftigt, tyder på, at mindretallets ledelse ønskede at begrænse afgivelserne til det mindst mulige. Mindretalsledelsen kan ikke gives æren for det sidste fald i udbyttet, da den ikke har været interesseret i komplikationer med de frivilliges statsborgerskabsforhold, og den kan naturligvis heller ikke gives æren for reduktionen pga. de strenge fysiske krav for rekruttering til elitestyrken. Iøjnefaldende er det, at selv om mindretalsledelsen fik Berger til at gå ned til 150 frivillige fra det oprindelige ønske om 500 frivillige, satte mindretalsledelsen herefter ikke tilstrækkeligt meget ind på hvervningen til, at denne reducerede aftale kunne holdes.

Starten på hvervningen fik for rekrutteringschef Berger et ganske ringe udbytte. Det er derfor ikke underligt, at han var af den opfattelse, at mindretallets ledelse saboterede hans bestræbelser.⁹² Da Jens Møller kort efter krigsudbruddet i september 1939, under en tale på et større partimøde i Tinglev, erklærede, at han stillede hele mindretallet til rådighed for den tyske indsats, var dette altså

89 DPK XIV, A. 276, pp. 360-362, Blume understreger, at han kun husker tallene omtrentlig. Af en samtidig lommebogsnotits (A. 276, p. 362) fremgår det dog, at antallet af dem, der kom på session i Flensborg, er korrekt.

90 Ibid.

91 Brev fra Gerhard Schütt til dr. Møller, 16-10-1939. DPK XIV, A. 276, p. 362, note 3.

92 DPK XIV, A. 263, p. 351, Skrivelse til rigsfører-SS ang. hvervningen til våben-SS i Nordslesvig, 16-4-1940.

ikke sandt. Der var ikke tale om en oprigtig vilje til at lade det tyske mindretal bære krigens byrder, men derimod om en udtalelse til intern brug.⁹³ Repræsentanterne for SS pressede på for at hverve så mange som muligt, mens lederne fra mindretallet forsøgte at holde antallet på et lavt niveau. Især mindretallets frygt for, at de unge frivillige ville mistes for mindretallet, synes at have været af afgørende karakter, fordi det ville medføre en reducere af mindretallets styrke, som undergravede kampen for en grænserevision. At mindretalsledelsen fra start ikke helt afviste hvervningen, men blot reducerede antallet af hvervede, viste, at de ønskede at demonstrere deres loyalitet over for Tyskland og Føreren, men kun i symbolsk grad.

Sandsynligvis i marts 1940 påbegyndtes planlægning af en anden hvervekampagne for at hverve frivillige blandt det tyske mindretal i Nordslesvig til WSS, som i dagene efter 9. april 1940 blev ført ud i livet. Netop denne hvervekampagne er efter krigen blevet benægtet af flere hjemmetyske ledere, men politidirektør Johann Heinrich Möller, der efter 9. april igangsatte hvervningen i hele Danmark, har afgivet en detaljeret forklaring om forløbet.⁹⁴

Hvervningen efter 9. april

Den tyske besættelse af Danmark åbnede for nye muligheder for SS og hvervningen. Kort efter besættelsen af Danmark udtrykte Berger i en melding til Himmler, at han allerede inden besættelsen havde instrueret J.H. Möller, daværende politipræsident i Flensborg, og SS-Standartenführer, at han "(...) i Tilfælde af de tyske Troppes Indmarch straks incognito skulde gaa med over Grænsen for grundigt at sige Folketyskernes Fører sin Mening om den Sabotage mod Rekruteringen, der hidtil havde fundet Sted."⁹⁵ Det viser, at man også i Tyskland var opmærksom på, at mindretalsledelsen gjorde, hvad de kunne for at mindske antallet af frivillige og udbyttet af hvervningen.

Möller gjorde, som Berger befalede, og informerede allerede den 9. april Jens Møller og Peter Larsen om, at man fra nu af skulle iværksætte en mere intens iværksættelse af hvervning.⁹⁶ Möller aftalte et møde i Flensborg med Jens Møller og SK-Fører Clausen. Efter ordre fra Berger tog Möller kontakt til Jens Møller, der gav sit samtykke til kampagnen, men bad Möller ordne alle praktiske spørgsmål gennem Clausen. Ifølge Jens Møller selv havde han dog først rådført sig med Stabsfører Behrends i VoMi, som skulle have bekræftet, at politidirektøren handlede efter ordre fra Berger. Behrends indskærpede over for Jens Møller, at han ikke kunne sige nej til befalingen, og afgav samtidig en forsikring om, at der forelå en god-

93 P. Å. Ekstr. II, C 4, Jens Møllers egen forklaring til politiet. DPK XIV, A. 281, p. 375. Rapport om afhøringen af Chr. Paysen, Friedrich August Harr, Jes Peter Petersen, Alfred Karl Jensen og Carl Chr. Schmidt ang. hvervningen, 3-5-1946 og 7-5-1946 samt A. 283, p. 379 note 1.

94 DPK XIV, A. 288 pp. 387-388, Möllers redegørelse for sit forhold til hvervningen i Nordslesvig, 10-5-1948.

95 DPK XIV, A. 263, p. 351.

96 DPK XIV, A. 288, pp. 387-388.

Tyske tropper modtages som befriere i Tønder 9. april 1940.
(Museum Sønderjylland – ISL)

kendelse af hvervningen fra den danske regering.⁹⁷ Det synes sandsynligt, at Jens Møller har konsulteret VoMi, inden han traf sin afgørelse, men mere tvivlsomt, om der virkelig forelå en godkendelse fra den danske regering, og en sådan godkendelse er ikke fundet. Jens Møller gav Möller tilsagn om mindretallets medvirken, men muligvis har Jens Møller udtrykt forbehold over for kontingentets størrelse. På et partirådsmøde den 14. april informerede Jens Møller herefter underførererne i mindretalsledelsen om den forestående hvervekampagne.⁹⁸

Der findes ikke klare og entydige oplysninger om forhandlingerne umiddelbart efter besættelsen og om, hvor mange frivillige mindretallet skulle stille med. Men der må være truffet aftale om målet inden 29. april, hvor Jef Blume berettede om antallet af hvervede.⁹⁹ Hvervekampagnen påbegyndtes efter midten af april¹⁰⁰ og skulle foregå diskret, da hvervning til fremmed krigstjeneste i Danmark var ulovlig, og da man fra tysk side på dette tidspunkt gjorde sit yderste for at bevare Danmarks formelle neutralitet. I denne forbindelse kom det også til konflikt mellem A.A. og Wehrmacht.¹⁰¹

97 P. Å. Ekstr. II, C 24.

98 DPK XIV, A. 288, pp. 387-388, P. Å. Ekstr. II, afhøringsrapport over J.H. Möller, samt for datoen for partirådsmødet N.Z. 15-4-1940.

99 DPK XIV, A. 264, pp. 351-352.

100 DPK XIV, A. 263, p. 351.

101 DPK XIV, A. 280, pp. 367-373, Ekstraudskrift af rapport vedrørende Wehrsportskurus i Klagenfurt 1940, 31-11-1945.

Dyrlæge Jens Møller (yderst til venstre) ved modtagelsen af besættelsestropperne, 1940. (Arkivet ved Dansk Centralbiblioteket for Sydslesvig)

Hvervekampagnen indeholdt to elementer. Først et forberedende mønstringsarbejde, dernæst en senere aktion for at skaffe frivillige til WSS. Denne procedure synes lidt omstændelig og skyldes formentlig ønsket om diskretion og måske også, at de mønstrede ikke stod i kø for at melde sig. Mønstringerne fandt sted i dagene omkring 22. april på fire eller fem sessioner i Tinglev, Sønderborg, Aabenraa, Tønder og muligvis Haderslev.¹⁰² Selve undersøgelserne af de frivillige udførtes af en sessionskommission, SS-Ergänzungsstelle Nordsee (Waffen-SS' hvervekontor i Hamburg). Undersøgelserne skete under Möllers ledelse og med Blume som repræsentant for mindretallets organisationer.¹⁰³ At sessionerne foregik i Danmark var nyt. Tidligere havde de fundet sted på tysk jord.

Det ser ud til, at intentionen fra tysk side var at mønstre hele årgange og primært mænd i alderen 18-22 år.¹⁰⁴ Efter alt at dømme havde hvervningen dog kun i månederne umiddelbart efter 9. april denne karakter. Senere synes man at have

102 DPK XIV, A. 21, pp. 20-21, Beretning fra det tyske konsulat til gesandtskabet i København om den tyske folkegruppes optræden den 9. april og senere, 22-4-1940. Dertil forklaringer til politiet og en enkelt samtidig notits A. 283, pp. 378-379, note 3. A. 288, pp. 387-388, note 4. P. Å. Ekstr. II, afhøringsrapport over J.H. Möller (der er ingen oplysninger for Haderslev, men hvis ikke der foregik session her, var det den eneste af de hjemmetyske kredse, som ikke afholdt session).

103 DPK XIV, A. 288, pp. 387-388. Om Blumes medvirken A. 264, pp. 251-252. Claus Petersens optegnelse ang. hvervningen til våben-SS i Nordslesvig, 29-4-1940.

104 DPK XIV, A. 263, p. 351.

indhentet tilmeldinger først og kunne så nøjes med at undersøge dem, der meldte sig.¹⁰⁵ Opfordringerne om at møde op til mønstring synes med meget stor sikkerhed at være udsendt af NSDAP-N eller SK. Det må i hvert fald formodes, at nogle af de frivilliges tilmelding bagefter er blevet samlet på centralt hold i partisekretariatet og derefter overdraget til SS.¹⁰⁶

Resultatet af mønstringsarbejdet blev, at i alt ca. 1400 mand blev undersøgt. Af dem blev imidlertid kun ca. 600 fundet duelige til tjeneste i SS. Mindretallets ledelse fik 430 af disse erklæret for "unabkömmlich" (uundværlige) for mindretallet, hvorfor kun ca. 170 blev indkaldt.¹⁰⁷ Formentlig blev det senere aftalt, at der skulle afgives yderligere 50-70 mand, men under alle omstændigheder blev mere end 60 % af de duelige erklæret for uundværlige.¹⁰⁸ Mønstringsarbejdet fortsatte i sommeren 1940, muligvis med inddragelse af ældre årgange.¹⁰⁹ Interessant er det, at fremmødet til disse sessioner var relativt højt. Nogle af de frivillige er uden tvivl blevet hvervet under falske forudsætninger som ved den tidligere hvervning. De frivillige, men også mange menige tysksindede i Nordslesvig synes at have været af den opfattelse, at de i Klagenfurt skulle gennemgå en kortere uddannelse af højst et par måneders varighed. Det hed sig, at kursets formål var at uddanne en styrke, der kunne holdes i beredskab til indsættelse i politiske aktioner hjemme i Nordslesvig, hvorved de fleste utvivlsomt har tænkt på en grænserevision. At der var tale om en regulær militær uddannelse, gik dog op for dem kort tid efter ankomsten til Klagenfurt. De fik forelagt kontrakter, hvori de skulle binde sig til fra to til fire års tjeneste til WSS, og det blev forlangt, at de søgte tysk statsborgerskab.¹¹⁰ Af de 210-230 i kontingentet afviste ca. 90 at gå ind på disse betingelser og blev i løbet af efteråret sendt tilbage til Nordslesvig.¹¹¹

105 DPK XIV, A. 287, pp. 384-386, note 2, Afhøringsrapport over Otto Kortsch, Peter Larsen og dr. Møller ang. hvervningen, 10. og 12-4-1948.

106 DPK XIV, A. 287, pp. 384-385, Andre hjemmetyske organisationsfolk har dog benægtet, at formidlingen foregik gennem mindretallets organisationer, men dette synes usandsynligt, for hvordan skulle hvervekommissionen i så fald have klaret opgaven og bevaret en rimelig grad af diskretion? A. 283, p. 379, note 2. Forklaring af kredsleder Ehnstedt, der hævdede, at frivillige efter mønstringen kunne sende tilmeldingsblanketter til Organisationsamt, og at der i øvrigt kun kom få på denne måde.

107 DPK XIV, A. 264, pp. 351-352. Det anføres her, at der skulle have meldt sig 1400 mand. Det stemmer dog ikke med andre oplysninger. De 1400 må derfor være antallet af mønstrede og ikke tilmeldte. Derfor er den her udregnede "uundværlighedsprocent" heller ikke sammenlignelig med de tilsvarende procenter ved andre kampagner udregnet med antallet af tilmeldte som basis.

108 P. Å. Ekstr. II, C 15, 16 og 17, afhøringsrapporter over en række hjemmetyske frivillige, hvoraf nogle er rejst 9.5., andre først midt i juni i et kontingent på ca. 50-70 mand.

109 DPK XIV, A. 283, p. 379, note 3, samtidige notitser af Deichgräber.

110 DPK XIV, A. 55, pp. 77-80, Vogelsang til Vereinigte Finanzkontore, 9.8.40. Dertil Bovruparkivet la mappe 4, indberetninger til DNSAP fra sommeren 1940. Også Schmidt-Wodder. Nachlass, Politische Weiterentwicklung Nordschleswig, Schmidt til SS-Obersturmbannführer Jacobsen 2-10-1940 og Briefe 1945, denne til Schmidt 10-10-1940, som angivet i Noack 1974 p. 100.

111 Frits Clausen-sagen 14, bilag 97, Statistische Arbeitsbericht der Nebenstelle Nordsee, maj 1941.

Announce i *Sonderburger Zeitung* for hagekorsfaner i juni 1940, da mange i mindretallet troede, at der ville ske en grænseflytning 28. juni på årsdagen for underskrivelsen af Versailles-traktaten, der for Tysklands vedkommende skete under protest.
(Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot)

Mindretallets ledelse må fra start have kendt til, at “Wehrsportskurset” ikke var andet end et dække for helt regulær tjeneste i WSS, og må have vidst, at de frivillige ikke var blevet orienteret om, at det forholdt sig sådan. I samarbejdet med SS, der havde stået på i mere end et år, var der inden udgangen af april indgået aftale om afgivelsernes størrelse, og her havde mindretallets ledelse forsøgt at holde tallet så lavt som muligt. Hvis mindretalsledelsen ikke havde kendt realiteten, havde den sandsynligvis ikke i samme grad arbejdet for at holde antallet af afsendte så lavt som muligt, men snarere sendt et noget større kontingent af sted. En af de frivillige, der afviste at skrive kontrakt for flere års tjeneste med WSS og derfor blev sendt hjem igen, blev sågar af en lokal leder bebrejdet for, at han ikke var blevet i Klagenfurt og SS.¹¹²

Som det var tilfældet med den tidligere hvervning, synes det dog sandsynligt, at kravet til de frivillige om at søge tysk statsborgerskab er kommet bag på partiledelsen. Det kan undre, at partiledelsen ikke har ønsket at gribe ind og skabe klarhed i spørgsmålet om “Wehrsportskurset”. På trods af at det havde været en dækhistorie, som SS havde tvunget den til at gå med til, kunne ledelsen godt have lavet et dementi. Det synes derfor rimeligt at antage, at ledelsen vurderede, at man var nærmere en grænserevision end nogensinde, og at de derfor ikke ville foretage sig noget, der kunne skabe et ufordelagtigt indtryk af mindretallet hos Hitler og andre tyske instanser. Det kan tænkes, at misforståelserne vedrørende hvervningen ligefrem har medvirket til optimismen i tidsrummet mellem midten af april og det tyske gennembrud på Vestfronten. Måske forestillede man sig også i mindretalsledelsen, at før virkeligheden gik op for folk, ville genindlemmelsen have fundet sted og problemerne dermed være forsvundet.

112 DPK XIV, A. 280, pp. 369-370.

Krisen i forholdet mellem mindretalsledelsen og SS, efteråret 1940

I løbet af sommeren 1940 kom der meddelelser fra de frivillige i Klagenfurt om, hvad det i virkeligheden var, de var gået ind til. Det førte til, at ledelsen på partimøder blev kritiseret for at have ført de unge mænd bag lyset.¹¹³ Denne afsløring om, at de frivillige ikke skulle indsættes i en aktion i Nordslesvig, men i stedet skulle gøre militærtjeneste uden for landsdelen i flere år og måske endda deltage i krigen, har uden tvivl gjort mange meget betænkelige. G. Vogelsang (leder af Kreditanstalt Vogelsang, der var finansieret af den tyske stat), sendte den 9. august et brev til Vereinigte Finanzkontor i Berlin angående sine bekymringer for hvervningen:

Vi ser naturligvis kun meget nødtigt, at vor landbo- og håndværkerungdom for bestandigt fratages hjemstavnen, så længe det ikke står fast, om Nordslesvig igen bliver tysk, enten helt eller for størstedelens vedkommende, eller om der også senere hen endnu vil blive stillet vor folkegruppe opgaver under dansk herredømme. Dersom man ikke har tænkt på en grænseflytning, men kun på en omflytning af befolkningen, hvilket endnu er ufatteligt for de fleste af os, kan man måske forstå den fremgangsmåde, der anvendes i Klagenfurt. Men skal vor folkegruppe leve videre som tysk mindretal under dansk herredømme, så kan den åreladning, der nu sker, ikke billiges.¹¹⁴

Vogelsang forholdt sig altså ganske kritisk til hvervningen i det tyske mindretal, og han mente ikke, at man skulle tillade denne hvervning, før man havde fået en grænserevision eller som minimum var blevet stillet en sådan i udsigt.

Kritikken af partiledelsens accept af hvervningen og beskyldninger om at have ført de frivillige bag lyset bragte partiledelsen, og især Jens Møller, i en vanskelig situation, for partiledelsen var heller ikke interesseret i, at mindretallets antal blev reduceret. Jens Møllers reaktion var derfor at lade kritikken gå videre til repræsentanter for WSS. Bl.a. synes han at have haft et opgør med SS-Obersturmbannführer Jacobsen vedrørende kravet om at søge tysk statsborgerskab, som de frivillige blev udsat for. Det ser ud til, at denne konflikt mellem partiledelsen og WSS medvirkede til, at samarbejdet med hvervningen for en tid blev afbrudt.¹¹⁵

Det lykkedes i september 1940 Berger at få oprettet et hvervekontor i København, "Ergänzungsamt Nebenstelle Nordsee". Dette kontor var underlagt SS-Ergänzungsstelle Nordsee i Hamburg, der foretog hvervningen til Waffen-SS. SS-Hauptsturmführer Erik Lorenz blev chef herfor og overtog hvervningen i Danmark, og politipræsident Möller fra Flensborg indstillede sin virksomhed i Danmark. Lorenz forsøgte at fortsætte samarbejdet med mindretallet i Nordslesvig, men havde ikke samme held som forgængeren Möller. Først i marts 1941

113 Ibid.

114 DPK XIV, A. 55, p. 77.

115 Ibid.

lykkedes det Lorenz at få lavet en aftale med mindretallet, og et nyt kontingent af frivillige hjemmetyske blev sendt af sted.¹¹⁶

En væsentlig årsag til afbrydelsen af samarbejdet mellem mindretallet og WSS med hvervningen var, at SS-officererne ikke havde særlig god forståelse for mindretallet. Hverken Möller eller Lorenz synes at have gjort sig klart, at mindretallet ikke opfattede de danske nazister som ligemænd. For mindretallet var det især hensynene til de danske nazister og det kommende storgermanske rige, der var skyld i, at ønsket om en grænserevision ikke var blevet opfyldt. Den raceideologiske argumentation, der blev anvendt i forbindelse med hvervningen af danske nazister, har uden tvivl vakt hjemmetyskernes skepsis over for WSS. SS samarbejdede til de to sider på én gang og var ikke opmærksom på, at det ikke var fordelagtigt at blande kampagnen i mindretallet sammen med hvervningen af germanere.

Möller fik en uheldig start med de første hvervninger, og Lorenz lærte ikke af disse fejl. Lorenz optog nemlig kontakt med den oppositionelle hjemmetyske nazist, Christian Paysen, som var fortaler for et samarbejde mellem mindretallet og de danske nazister på et storgermansk grundlag.¹¹⁷ Denne kontakt mellem Lorenz og Paysen synes at have udløst krisen mellem mindretallet og SS (se afsnittet "Paysen-sagen"). Jens Møller erklærede herefter, at han ikke kunne fortsætte samarbejdet med hvervningen, fordi SS havde udeladt ham i stillingtagen til forholdene i Nordslesvig.¹¹⁸ Det må på dette tidspunkt have stået klart for mindretallets partiledelse, at de trods de tidligere afgivelser af frivillige ikke havde opnået nogen særlig goodwill hos SS, og at en grænserevision for Tyskland på ingen måde var så aktuel, som den var for mindretallet.

Mindretalsledelsen får formaninger i Berlin

Partiledelsens, og især Jens Møllers, genstridige holdning og afbrydelse af hvervesamarbejdet gik ikke ubemærket hen. Erich Lorenz berettede om vanskelighederne til Berger, hvilket førte til, at Jens Møller, P. Larsen og R. Stehr i begyndelsen af december 1940 blev kaldt til møde i Berlin, hvor de fik besked på at lægge mindretallets politiske kurs om. På mødet blev der forhandlet om en fortsættelse af hvervningen til WSS blandt det tyske mindretal.¹¹⁹ Men først og fremmest fik mindretalsledelsen instruks om, at den havde som opgave at skabe "*Indordning under de Linier, der er trukket op for den samlede tyske Skæbnkamp, og særligt at faa det indpasset i den tyske Udenrigspolitikks Rammer.*" Dette krævede

116 Poulsen, 1970, p. 151, Nebenstelle Nordsee blev fra 1-5-1941 afløst af SS-Ersatzkommando og direkte underlagt SS-Hauptamt under Berger.

117 Frits Clausen-sagen 14, bilag 265, Erich Lorenz' redegørelse.

118 Ibid., note 5.

119 Bovrup-arkivet 1a, mappe 4, P.

*“(…) en egnet Form for Forbindelse med Frits Clausens danske nationalsocialistiske Arbejderparti.”*¹²⁰

Pga. uenighederne mellem mindretalsledelsen og SS skulle man i VoMi forinden have diskuteret, om Jens Møller skulle afsættes fra posten som fører for NSDAP-N. Det blev dog vurderet på daværende tidspunkt at være uheldigt at fjerne ham.¹²¹ Det skyldes med stor sandsynlighed krisen i forholdet, de skuffede forventninger i grænserevisionsspørgsmålet samt problemerne med den germanske hvervning og SS’ støtte til DNSAP. Det ville uden tvivl være vanskeligt at overtale potentielle nye førere til at tage ansvaret for en fortsættelse af hvervningen. Jens Møller blev derfor, trods krisen i forholdet, siddende som fører for NSDAP-N, og hvervningen kom i gang igen. Mindretalsledelsen var blevet sat på plads, uden tvivl noget desillusioneret.

Baggrunden for, at mindretalsledelsen accepterede hvervningen denne gang, kan ikke længere have skyldtes, at den troede, at det kunne føre til en snarlig grænserevision. Det kan dog ikke udelukkes, at den stadig håbede på, at de frivilliges krigsindsats skaffede mindretallet en vis goodwill fra tysk side og hos Hitler selv. Når mindretalsledelsen trods alt gik ind for at fortsætte hvervningen, synes det sandsynligt, at andre grunde end hensynet til ønsket om en grænserevision var begyndt at veje tungere end tidligere. Pligten til lydighed over for Føreren og risikoen for at kunne miste stillinger og indflydelse virkede nok sammen.

Forholdet mellem mindretalsledelsen og NSDAP var, som tidligere beskrevet, dårligt. Mindretalsledelsen tolkede Berlins ønske om samarbejde med de danske partikammerater på sin egen måde og orienterede VoMi om resultatet af et efterfølgende møde mellem DNSAP og NSDAP-N:

*Det kan ikke generelt fastlægges, under hvilken Form et Samarbejde synes muligt (…). På dette Omraade må Folkegruppen langsomt føle sig frem til den rigtige Form for Samarbejdet (…). Herved maa Grænserne mellem det danske nationalsocialistiske Arbejderparti og NSDAP-N paa ingen Maade blive uklare. En Folketysker fra Nordslesvig hører ikke hjemme i det danske nationalsocialistiske Arbejderpartis rækker, men i den tyske Folkegruppes politiske Organisation.*¹²²

Det tyske mindretals ledelse forsøgte herefter at abonnere på og selv udnytte “Die Grossgermanische Idee”. Den baserede behovet for en grænserevision på:

(…) den tyske Opfattelse, som gaar ud paa, at det udenom Nordslevigs Grænseland ikke er muligt at komme til nogen endelig Ordning af det tysk-danske Forhold. Ve-

120 DPK XIV, A. 66, pp. 92-95, Organisationsamt der NSDAP-N til det tyske konsulat, vdr. møder med VoMi, 9-12-1940.

121 DPK XIV, A. 277, pp. 363-364, Rapport om afhøring af dr. Møller ang. forsøget på at få ham fjernet som folkegruppeløder, fordi man var utilfreds med hans stilling til SS, 18-6-1945. A. 287, p. 384.

122 Ibid.

*jen til Norden gaar kun over Løsningen af det slesvigske Spørgsmaal. Men dette Spørgsmaal vil først være løst, naar Ledelsen kommer i Hænderne på det folkelige Element (...) Et Slesvig under tysk Førerskab vilde igen definitivt føre dette Land til dets virkelige Bestemmelse: at være en Bro til Norden.*¹²³

I en senere beretning hedder det, at det tyske mindretal i Nordslesvig var (...) *den stærkeste Bærer af vor Førers ideologi og hans kamp for en Nyordning af Europas. Dens Arbejde for Tyskheden maa føres videre frem med al Kraft og forstærket Indsats.*¹²⁴

Mindretalsledelsen forsøgte på denne måde at forhindre mulige interne protester fra mindretallet vedrørende den nye kurs. Endelig fortolkede mindretalsledelsen "Die Grossgermanische Idee" således, at det, der egentlig var krav fra Tyskland, stammede fra mindretallet selv.

En rapport fra det tyske konsulat i Aabenraa beskriver arbejdet i det tyske mindretal:

*Det tyske folks overlegenhed og den nationale fremadstræben vil også her i Nordslesvig gøre tyskheden til den førende faktor. Det bør ikke komme an på et talmæssigt flertal, men en folkegruppes styrke og dens krav om ledelsen må afhænge af den nationale kraft og vivacitet. Da den tyske folkegruppe i denne henseende er den stærkeste, har den ret til at have føringen. Af disse betragtninger følger også forholdet til de danske nationalsocialister og Frits Clausen. Et medlem af førerfolket behøver ikke slutte op i et andet folks rækker, som har sin plads i det tyske følge. (...) De germanske, nationalsocialistiske folkesamfund står ikke ligeberettigede ved siden af hinanden, men står under den tyske nationalsocialismes kammeratlige ledelse.*¹²⁵

Her blev understreget, at andre germanske folk ikke var ligeberettigede med de etniske tyskere, og at tyskerne naturligt havde lederrollen. Dette udfordrede Berger og Himmlers ambitioner om at tiltrække germanere fra Danmark (og i andre lande).

Fornyset og offentlig hvervning i vinter og forår 1941

Efter krisen og mindretalsledelsens nederlag påbegyndtes i februar 1941 en ny hvervekampagne. Der blev udsendt skrivelser til mindretallets mænd fra årgangene 1909-23 med en opfordring fra Jens Møller om at melde sig som frivillig til WSS.¹²⁶ Herefter blev der i slutningen af februar afholdt sessioner, som SK skulle

123 DPK XIV, A. 59, pp. 83-84, (Dr. Møller) sender 5. række af beretninger om overgreb mod folketyskere og forlanger en løsning af det slesvigske problem, 21-10-1940.

124 DPK XIV, A. 66, pp. 92-95.

125 DPK XIV, A. 70, pp. 98-102, Det tyske konsulat til gesandtskabet i København om den tyske folkegruppes virksomhed, 3-2-1941.

126 Eks. på en sådan skrivelse, DPK XIV, A. 271, p. 357, Skrivelse fra dr. Møller til Johan Linden i St. Jyndeved om at melde sig som frivillig, 13-2-1941.

Det paramilitære korps SK i Sønderborg på Haus Adalbert i Sønderborg i 1941. (Museum Sønderjylland – Sønderborg Slot)

tilrettelægge.¹²⁷ Jens Møller havde nu klart identificeret sig med hvervningen. Alligevel var han ikke til stede ved de afholdte sessioner, hvilket ser ud til at have vakt en del utilfredshed blandt repræsentanterne fra SS.¹²⁸ Med de forudgående begivenheder er det rimeligt at antage, at mindretalsledelsen denne gang ikke samarbejdede med SS i håbet om en snarlig grænserevision. Den politiske kurs udstukket fra Berlin medførte, at en svækkelse af mindretallet nu kunne få alvorlige konsekvenser, men der synes at have været flere årsager til, at Jens Møller og mindretalsledelsen ikke kæmpede imod.

For Berger var en afskedigelse af Jens Møller ikke længere en reel mulighed, da man i SS mente, at det ville skade hvervningen ved at risikere uro i befolkningen.¹²⁹ Jens Møller var blevet informeret om de tidligere planer for sin afskedigelse,¹³⁰ hvilket sandsynligvis har bidraget til hans større samarbejdsvilighed. Men efter indsatsen med nazificering af mindretallet synes det rimeligt at antage, at også ideologien og det medfølgende ønske om at vise ubetinget politisk lydighed over for Berlin og Føreren spillede en væsentlig rolle. I loyalitet over for Riget måtte mindretallet, når nødvendigt, undertrykke egne ønsker og behov. Der eksisterede ikke noget reelt alternativ, og man kunne derfor kun håbe på, at man gennem villigt samarbejde i hvervningen til WSS på lang sigt kunne tilegne sig Hitlers goodwill. Samtidig kunne forsøg på en yderligere intensivering af partiarbejdet forøge organiseringsgraden blandt mindretallet. Det ville "... *udadtil*

127 Alkil 1945, bd. I, p. 609, Jens Møllers skrivelse 13.2. DPK XIV, A. 283, p. 379, note 3. A. 281, pp. 376-377.

128 AA, pk. 338, E 245889-90, Den tyske konsul i Sønderborg til konsulatet i Aabenraa, 23-2-1941.

129 DPK XIV, A. 286, pp. 382-384, Peter Larsens redegørelse for hvervningen i tiden 9. april 1940 – februar 1942, 3-4-1948.

130 DPK XIV, A. 277, pp. 363-364.

*skabe den enhed, der er forudsætningen for en effektiv national stødkraft, således at det i det mindste i fremtiden turde være muligt at regne med en væsentlig talmæssig forøgelse af folkegruppen.*¹³¹

Skrivelserne til mindretallets unge mænd under hvervekampagnen i februar 1941 indeholdt en opfordring til at møde til en "drøftelse".¹³² Opfordringen var underskrevet på forhånd, og kun navn samt tid og sted for "drøftelsen" blev skrevet ind af partifører Jens Møller eller i nogle tilfælde lokale SK-ledere. Det var også lokale SK-ledere, som stod for afholdelse af "drøftelserne", der i virkeligheden var rekrutteringssamtaler. Ifølge skrivelsen blev det understreget, at det tyske mindretal i Nordslesvig nu også havde "(...) faaet Mulighed for at kunne deltage i det tyske Folks Kamp som Krigsfrivillig, saa længe Krigen varer."¹³³ På møderne blev de fremmødte mænd straks konfronteret med en anmodning om at melde sig til WSS, og derefter foretog tyske læger en fysisk undersøgelse. En deltager gav efterfølgende udtryk for, "(...) at han følte Foranstaltningerne som et "Kup", idet Deltagerne forinden Mødet var uvidende om Formaalet, og det ikke var saa let efter Mødet at foretage den rette Beslutning m. H. t. at melde sig eller springe fra."¹³⁴

I alt 667 mand blev mønstret under denne kampagne, men kun 311 blev fundet duelige til tjeneste. 120 af dem blev erklæret for uundværlige, svarende til 39%.¹³⁵ De resterende, i alt 190, afgik i marts, maj og senere på sommeren til uddannelse i Tyskland.¹³⁶ På en liste over fra NSDAP-N's Organisationsamt fra 29. marts er antallet af frivillige fra det tyske mindretal, der gjorde tjeneste i WSS, angivet til 331.¹³⁷ Væsentligt flere frivillige fra mindretallet fulgte efter de første grupper, efter at den nye krig på Østfronten ikke første til en hurtig sejr.

SK som ansvarlig for hvervningen

I slutningen af august 1941 blev det besluttet at gå i gang med forberedelserne til en ny hverveaktion, denne gang under ledelse af Peter Larsen. Jens Møller blev kun begrænset involveret. Om dette var hans eget valg eller pga. et ydre pres, kan ikke afgøres med sikkerhed, men Jens Møller syntes nu at have holdt en vis afstand til hvervningen. Larsen stod for tilrettelæggelse af kampagnen, hvor der for første gang blev hvervet offentligt gennem annoncering i *N.Z.* Annoncerne var ikke underskrevet af Jens Møller eller partiet, men af Organisationsamt, som Larsen var leder af.¹³⁸

131 DPK XIV, A. 70, pp. 98-102.

132 DPK XIV, A. 271, p. 357.

133 Ibid.

134 DPK XIV, A. 281, pp. 374-377.

135 Frits Clausen-sagen 14, bilag 98, Nebenstelle Nordsee, "Untersuckungsergebnisse der Werbeaktion März-Mai 1941".

136 Frits Clausen-sagen 14, bilag 265, "Geschichte der Nebenstelle Nordsee", pp. 16, 18.

137 DPK, A. 273, p. 358, Peter Larsen til dr. Møller ang. den folketydske indsats på arbejdspladser og som frivillige inden for SS, 29-3-1941.

138 DPK XIV, A. 275, p. 360, Opfordring i *N.Z.* til at melde sig som frivillig i Waffen-SS, 14-10-1941. Om kampagnen i øvrigt se A. 272, pp. 358-359. P. Larsen til kredsforerne i SK, før 14-10-41.

Peter Larsen leder af NSDAPN's
Organisationsamt.
(Museum Sønderjylland – ISL).

Larsen var blevet udpeget til fører for SK i juli 1941 og var derefter, på eget initiativ, straks begyndt at opbygge en magtfuld paramilitær styrke. Det medførte adskillige brud på det danske uniformsforbud, provokerende parader og lignende begivenheder, der gentagne gange resulterede i konflikter med danske myndigheder og den danske befolkning. Til sidst måtte den tyske ambassade gribe ind.¹³⁹ Det synes rimeligt at antage, at SS-ledelsen var ganske tilfreds med denne militante adfærd fra SK's side, til trods for at den skabte problemer for det tyske udenrigsministerium.

Larsen skrev, at: *“SKs stærke tilknytning til SS er en indre nødvendighed”* og han ønskede *“(…) at lade SKs ydre Opbygning ske efter Reglerne for den almindelige SS ... SK er en nationalsocialistisk Forsvarsorganisation, Dem vil overfor os virkelig kunne opfylde sine Opgaver og sit Væsen, naar den i Form og Aand i vid Udstrækning tilpasses de rigstyske Forbilleder.”*¹⁴⁰ Han ønskede at nå dette gennem dannelsen af et SS-regiment “Königsau” (Kongeåen) og dets sammenlægning med SS-regiment “Flensburg”, hvilket dog aldrig skete. Men væsentligt i denne sammenhæng var, at et antal SK-medlemmer blev trænet og uddannet på SS-kurser og rekrutteret til WSS. Larsen sendte den 29. august 1941 en rundskrivelse til kredsførerne, hvori han meddelte, at hvervningen af frivillige til WSS nu ville

139 DPK XIV, A. 409, p. 540. A. 417-420, pp. 549-552. A. 422-427, pp. 554-558.

140 DPK XIV, A. 408, pp. 537-539, Peter Larsen til det tyske konsulat, eksemplar af skrivelse til dr. Møller, 28-7-1941.

blive foretaget af SK.¹⁴¹ Det fremgår af rundskrivelsen, at det var blevet aftalt med "Ergänzungsamt der Waffen-SS" (Waffen-SS' rekrutteringskontor), at SK i perioden 10. oktober til 10. november skulle udføre en hvervekampagne og videre-sende indgående meddelelser til Ergänzungsamt.

For første gang fandt hvervningen blandt det tyske mindretal i Nordslesvig nu sted under en vis propagandistisk indsats; noget, som hidtil havde været udeladt pga. forholdet til danskerne. Med krigsudbruddet på Østfronten og den offentlige hvervning til Frikorps Danmark var situationen imidlertid ændret, og der var derfor ifølge SK-Fører Larsen ikke længere nogen grund til tilbageholdenhed fra politisk hold. Herveplakater, aviser og andre former for propagandamateriale blev derfor lavet på ordre fra "Nebenstelle Nordsee". Desuden blev hverveannoncer bragt i *N.Z.*, der også blev pålagt at bidrage til hvervekampagnen gennem offentliggørelse af rapporter om WSS' krigsindsats. Mænd i alderen 18-40 år, og i undtagelsestilfælde 17-årige, når med forældrenes tilladelse, blev opfordret til at melde sig.¹⁴² Hvervningen foregik nu helt offentligt og var ikke længere kun begrænset til yngre aldersgrupper. Dermed blev presset på mindretallets mænd for at melde sig som frivillige øget.

Hvor stor en succes denne kampagne fik, vides ikke med sikkerhed, men en rekonstruktion af tallene viser, at ca. 200 mand blev fundet duelige til tjeneste. Ca. 60 af disse blev erklæret uundværlige, svarende til godt 30 %. Sammenlignet med kampagnen i maj 1940 (ca. 70 %) og i foråret 1941 (ca. 40 %) er der altså her tale om en tilbagegang af antallet af uundværlige. At tallet denne gang var betydeligt lavere, kunne skyldes, at mindretalsledelsen fra tysk side havde fået besked på ikke at begrænse antallet. Men det kan også være et tegn på, at der blandt mindretallet og ledelsen var en fornyet tro på, at afgivelsen af frivillige ville medføre den efterspurgte goodwill. De første 70 frivillige af de 200 blev sendt af sted til uddannelse og træning før udgangen af 1941, og de sidste 70 fulgte i løbet af de første måneder af 1942.¹⁴³

Mindretallet og den store tjenestepligtskampagne i vinteren 1941-42

I vinteren 1941-42 påbegyndtes den hvervekampagne i Nordslesvig, som skulle vise sig at blive den mest omfattende. Baggrunden for kampagnen var de store tab, de tyske styrker oplevede i invasionens først måneder og under den Røde Hærs modoffensiv fra november 1941. Især enhederne i WSS blev, procentuelt, hårdt ramt og led tab på mere end 43.000 mand.¹⁴⁴ Disse tab kunne ikke erstattes inden for Riget, så Waffen-SS var afhængig af, at man fik succes med hvervekampagnerne i udlandet både blandt andre germanere og specielt af etniske tyskere. Den 17. januar sendte Ribbentrop et telegram til de tyske gesandter i Bratislava,

141 DPK XIV, A. 274, pp. 358-359, Peter Larsen til kredsføreren, 29-8-1941.

142 DPK XIV, A. 275, p. 360.

143 Rekonstruktion af tallene ud fra spredte oplysninger, som angivet i Noack 1975, p. 106.

144 Stein 1966, pp. 165-168.

Zagreb, Bukarest og København, hvori han meddelte, at man i højere grad end tidligere ønskede at hverve etniske tyske frivillige for at styrke WSS. Gesandterne skulle undersøge mulighederne i samarbejde med landenes regeringer.¹⁴⁵

Tre dage senere svarede Renthe-Fink, at han anslog antallet af duelige medlemmer i det tyske mindretal i Nordslesvig til i alt 6.000. Heraf var 530 allerede aktive i WSS, ca. 100 i Wehrmacht, og ca. 1.000 mand arbejdede i Jylland for Riget og krigsøkonomien. 800 mænd var i forbindelse med tidligere hverveundersøgelser blevet erklæret uegnede. Derfor var den aktuelle militære kapacitet på ca. 3500 mand. Renthe-Fink konstaterede også, at mindretallet burde inddrages:

*Indkaldelse kan efter mit Skøn ske uden særligt Samtykke fra den herværende Regerings side, da den kun vilde fremtræde som Fortsættelse af den Hvervning, som allerede har fundet sted. Derimod vil det være ønskeligt, at der i Forvejen opnaas Forstaalelse med Folkegruppeledelsen.*¹⁴⁶

I slutningen af januar 1942 blev Jens Møller derfor igen kaldt til møde i Berlin. Her blev det krævet, at han godkendte den planlagte kampagne og deltog aktivt i udførelsen gennem passende opråb og taler.¹⁴⁷ Han måtte derfor i februar opfordre alle unge mænd af årgangene 1909-23 til at melde sig under fanerne.¹⁴⁸ Krigsudviklingen og kravet om yderligere hvervning forværrede de tidligere beskrevne bekymringer, mindretalsledelsen havde for hvervningen. Det forhold, at 50 nordslesvigere allerede var faldet, øgede naturligt bekymringerne yderligere. Men Jens Møller bøjede sig alligevel for kravene fra tysk side,¹⁴⁹ og herefter præsenterede han i taler og artikler hvervningen til WSS blandt mindretallet som en nødvendig betingelse for en grænserevision. Dette måtte dog ske gennem antydninger, da han fra tysk side ikke havde frihed til offentligt at diskutere grænsespørgsmålet. Det synes ikke sandsynligt, at Jens Møller i Berlin var informeret om en sammenknytning af rekruttering og grænsespørgsmålet. Snarere var det nok et forsøg fra Jens Møllers side på at afvise kritikken fra de kræfter i mindretallet, som var af den opfattelse, at partiledelsen ikke skulle afgive frivillige, medmindre der var tilsagn fra Berlin om en grænserevision.

I starten af februar blev detaljerne for hvervekampagnen fastlagt. Hvervningen blev udvidet til også at omfatte etnisk tyske arbejdere på Wehrmachts flyvepladser og byggepladser i Nordjylland, og man påtænkte at erstatte disse arbejdere

145 DPK XIV, A. 289, p. 389, Ribbentrop til forskellige Gesandter, bl.a. i København, ang. indkaldelse af et større antal folketyskere til våben-SS, 17-1-1942.

146 DPK XIV, A. 290, p. 390, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium, 20-1-1942.

147 DPK XIV, A. 334, pp. 435-436, Rapport om afhøring af Peter Larsen ang. hvervningen i 1942 og følgende år, 12-9-1945. A. 335, pp. 437-439, Rapport om afhøring af dr. Møller ang. hvervningen i 1942 og de følgende år, 5-10-1945.

148 DPK XIV, A. 297, p. 398.

149 DPK XIV, A. 293, pp. 391-394, Peter Larsen til VoMi ang. SS-frivillige fra Nordslesvig og deres problemer, 29-1-1943.

med raske mænd af ældre årgange samt danske nazister.¹⁵⁰ Jens Møller krævede også, at alle nordslesvigere ansat i Riget skulle registreres,¹⁵¹ sandsynligvis fordi han ville hindre, at medlemmer fra det tyske mindretal tog arbejde i Tyskland og på den måde forsøgte at unddrage sig deres moralske forpligtelse til at melde sig. En sådan migration kunne medføre yderligere svækkelse af mindretallet, som ville undergrave grænserevisionskravet.

Selve organiseringen af hvervningen skulle SK-Fører Peter Larsen og DJN-Fører Jef Blume stå for.¹⁵² Jens Møller skulle bruge sin vægt som leder af mindretallet til at åbne hvervekampagnen med en opfordring om at melde sig som frivillig. Møller præsenterede det tyske udenrigsministerium for et udkast til indkaldelsen, som herefter blev ændret alle de steder, hvor der var antydninger af en grænserevision. Det drejede sig om passagerne: *“Men Tyskland, det er os. Hvor en Tysker lever og kæmper, dér er Tyskland”* og *“Tysklands Skæbne er vor Skæbne. Den er vor Hjemstavns Skæbne.”*¹⁵³

Selv om det at lade sig melde officielt set var en frivillig sag, blev det moralske pres på mindretallets unge mænd mærkbart yderligere forøget med hvervekampagnen i 1942. WSS ønskede en komplet hvervning af alle mindretallets duelige mænd i den våbenføre alder, hvilket delvist er formuleret i dette citat fra en hverveindkaldelse:

Med virkelig enestaaende Tapperhed og Disciplin befinder det tyske Folk i Riget sig i Dag i den store afgørende Kamp. Den tyske Mand bærer sit Vaaben med forbillig, historisk Holdning. Han kaldtes ganske vist af Loven, men den indre Lov i hans Hjerte gjorde ham til Verdens bedste Soldat. Denne indre Lov, der ikke længere har noget med Bogstaver at gøre, kalder ogsaa paa os. Den er bindende for enhver Tysker i Nordslesvig. Intet kan frigøre os fra vor Forpligtelse. Vi holder sammen med vort Folk i hver en Stund. Det skal ogsaa finde os staaende i Opmarchen til Slutkampen. Derfor kalder jeg alle Kammerater af Aargangene 1902-23 til frivillig Vaaben-tjeneste. Jeg forventer, at enhver Kammerat af Aargangene 1909-23 melder sig uden Hensyn til, om ham er tjenestdygtig eller kan undværes hjemme, hvilket der senere vil blive truffet Afgørelse om. Jeg anmoder tillige Kammeraterne af Aargangene 1902-1908 om inden for det muliges Grænse at benytte sig af denne sidste Troskabsprøve” (...) “900 hjemstavnsberettigede tyske Nordslesvigere har indtil nu fulgt Førerens Kalden! De staar som Soldater i Det Tredje Riges Uniform. I 1914 greb vi ældre til Vaaben og gennem fire tunge Aar kæmpede vi på alle Fronter for Tyskland. Kammerater! Som gammel Frontsoldat kalder jeg i Dag paa jer, og jeg

150 DPK XIV, A. 294, p. 395, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium, 5-2-1942. A. 295, p. 395. Det tyske udenrigsministerium til OKW.

151 DPK XIV, A. 296, p. 397, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium, 10-2-1942.

152 DPK XIV, A. 297, p. 398, note 1.

153 DPK XIV, A. 299, p. 399, note 1, Det tyske udenrigsministerium til gesandten i København, 16-2-1942.

*ved, at ingen vil svigte naar der bliver kaldt, thi Tyskland er vor Kærlighed, og Tro-
skab er vor Ære!*¹⁵⁴

Med opråbet lagde Jens Møller et voldsomt pres på mindretallets mænd, der alle havde pligt til at melde sig frivilligt. Med historiske referencer til mindretallets kamp under 1. Verdenskrig blev tjeneste i WSS gjort til en moralsk pligt, man som tysker ikke kunne modsætte sig. For mindretalsledelsen var der dog en risiko forbundet med at bruge denne voldsomme agitation om, at alle mindretallets unge mænd var forpligtet til at melde sig. Berlin kunne blive foranlediget til efterfølgende at måle mindretallets betydning og styrke på baggrund af antallet af indmeldelser i WSS. Hvis ikke de efterfølgende tilmeldinger afspejlede dette forhold, og hvis hvervningen slog fejl, kunne mindretallets ledelses stilling blive draget til tvivl, og Jens Møllers egen position som fører blive truet. Han havde derfor nu en direkte interesse i, at tilmeldingen fra de i opråbet nævnte årgange var fuldstændig. Derfor blev der i alle mindretallets organisationer lagt pres på medlemmerne.

Derefter henvendte Peter Larsen sig i et opråb i N.Z. til mændene i SK: *“Tyskland kalder i Dag enhver Vaabenduelig Mand. I ved saaledes, hvad I skal gøre. Når Tyskland kalder, gælder der ingen betænkeligheder. (...) SK forventer, at enhver, Fører som Mand, melder sig.”*¹⁵⁵ Også de tyske lærere blev opfordret til at melde sig som frivillige: *“Den tyske skoleforening for Nordslesvig venter nu, at alle lærere af fødselsårgangene 1902-1923 efterkommer vor folkegruppieførers opråb om at melde sig til våbentjeneste.”*¹⁵⁶

Da det i slutningen af marts blev tydeligt, at antallet af de frivillige ikke ville leve op til forventningerne,¹⁵⁷ blev ordlyden strammet igen: *“Dem, der tilhører årgangene 09-23, som så endnu ikke har meldt sig, må anses for en, der kniber udenom, og må regne med at blive udelukket af henholdsvis partiet, SK og Jungenschaft.”*¹⁵⁸ For første gang fremførte mindretalsledelsen offentligt, at det ville få konsekvenser for de af mindretallets mænd, der afviste at melde sig som frivillige. Dermed synes mindretalsledelsen at have taget strengere midler i brug over for “tøverne”. Men på samme tid forsøgte Jens Møller at bevare retten til uundværlighedserklæringerne hos mindretalsledelsen. Dette var i strid med VoMi, som også hævdede

154 DPK XIV, A. 297, p. 398.

155 DPK XIV, A. 301, p. 401, Peter Larsens opråb i N.Z. til SK-mændene om at melde sig som frivillige, 23-2-1942.

156 DPK XIV, A. 302, p. 402, Opråb fra den tyske skoleforening til de tyske lærere om at melde sig som frivillige, 24-1-1942.

157 På dette tidspunkt havde knap 1200 mænd meldt sig, jf. DPK XIV, A. 305, p. 404, Meddelelse fra Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium om det foreløbige resultat af hvervningen, 19-3-1942.

158 DPK XIV, A. 306, p. 405, Kredsledelsen i Tønder til afdelingslederne ang. retningslinjer for hvervningen m.m. 14-4-1942.

Frontfrivillige afrejser fra Tinglev banegård i 1942. (Museum Sønderjylland – ISL)

at kunne træffe afgørelse i disse spørgsmål.¹⁵⁹ Berger beklagede sig da også til Himmler om, at “(...) folkegruppemanden (Jens Møller) selv træffer bestemmelse i Uk-spørgsmålet og herved mangener gang ikke anlægger nogen retfærdig målestok.”¹⁶⁰ Men det lykkedes alligevel Jens Møller at holde fast i dette vigtige privilegium og i muligheden for at anvende det. Til de lokale gruppeledere blev der sendt retningslinjer for vurdering af uundværlighed: “Den militære situationen er gunstig. Spørgsmålet om Europas forsyning med fødevarer er vanskeligt. Der må derfor ved afgørelse af Uk-spørgsmålet tages hensyn til disse to punkter samt til retningslinjerne i Tyskland.”¹⁶¹

Den 21. april berettede Renthe-Fink til Udenrigsministeriet i Berlin, at hverveaktionen foreløbigt var bragt til afslutning. 1.402 frivillige havde meldt sig, men i første omgang blev kun 1.293 mønstret, da 109 af dem befandt sig i Riget. Til sessionen blev 829 mænd fundet egnede, og af dem blev 282, svarende til 34 %, straks erklæret for uundværlige. I sidste ende blev kun 450 mænd, dvs. lidt mindre end halvdelen af de egnede, indkaldt. Første gruppe på ca. 200 frivillige afgik til Tyskland allerede i april efterfulgt af en anden gruppe på 90 frivillige i slutningen af maj og resten et par uger senere.¹⁶²

159 DPK, A. 304, p. 403, VoMi til det tyske udenrigsministerium angående Uk-spørgsmålet, 7-3-1942.

160 DPK XIV, A. 316, p. 413, Berger til Himmler, ang. hvervningen i Nordslesvig, 1-7-1942.

161 DPK XIV, A. 306, p. 404.

162 DPK XIV, A. 308, p. 407, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium ang. resultatet af hvervningen, 21-4-1942.

200 hjemmetyske krigsfrivillige på vej til Tinglev banegård 22. april 1942.
(Museum Sønderjylland – ISL)

Gentagelse af mønstring (Nachwerbung)

Det var uden tvivl et utilfredsstillende resultat for SS, at kun lidt mere end 30 % af de mønstrede kom af sted som soldater. Heller ikke Jens Møller kunne være tilfreds, for ca. 50 % af mændene fra årgangene 1909-23, som han havde understreget havde pligt til at melde sig, havde ikke fulgt hans opråb. Mindretallets ledere følte derfor, at deres autoritet var truet, og frygtede samtidig utilfredshed blandt mindretallet, som ville stille hele mindretallet ringere. Det kunne også få en negativ indvirkning på hvervningen, hvilket ville forringe forholdet mellem SS og mindretalsledelsen. Man indledte derfor et nyt forsøg, og efter samråd med Renthe-Fink blev der i maj 1942 startet en fornyet og endnu mere omfattende mønstring.¹⁶³ Nogle af mindretallets mænd havde tidligere anført, at de ikke ønskede at indtræde i WSS, men gerne ville indtræde i Wehrmacht. Denne mulighed var tidligere blevet afvist, men nu vurderede man det bedst at lade disse mænd indtræde i Wehrmacht alligevel. Jens Møller skulle derudover igennem personlige samtaler opfordre personer, som tidligere havde tøvet med at melde sig. En udelukkelse fra partiet samt udelukkelse fra fremtidig optagelse i partiet skulle tages i brug som en sidste foranstaltning, hvis personen også tøvede med

163 DPK XIV, A. 310, pp. 408-409, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium ang. dr. Møllers forholdsregler over for dem, der endnu ikke har meldt sig til Waffen-SS, 27-4-1942.

at melde sig til Wehrmacht. Eftermønstringen skulle så vidt muligt forblive skjult for offentligheden.¹⁶⁴

Der findes ingen kilder til at belyse, hvad resultatet blev heraf. Det kan kun fastslås, at mønstringen gav et lille afkast på ca. 100 mænd, og at der fortsat var mænd i mindretallet, som tøvede. For både SS og NSDAP-N-ledelsen var de manglende retsmidler over for mindretallet et problem. Dertil ønskede man tydeligvis ikke at anvende hårdhændede pressionsmidler. Det ses bl.a. i et brev, hvor SK-Fører Larsen beklagede sig: "(...) *vi har desværre ikke mulighed for, at tvinge en folketysker til at melde sig som frivillig.*"¹⁶⁵ Den eneste mulighed, der var over for dem, der tøvede med at melde sig, var at lægge pres på dem med "(...) *Trusler om Forholdsregler i Tilfælde af, at de ikke melder sig. Eksklusion af partiet kunne her blive en mulighed, og social isolation kunne benyttes over for den pågældende person.*"¹⁶⁶ Dette fastlægges også i et dokument fra 1944, hvori der står, at udelukkelsen kun skulle anvendes i meget sjældne tilfælde, fordi man fra mindretalsledelsens side frygtede en yderligere svækkelse af mindretallet. Med de 450 frivillige, der blev rekrutteret i løbet af de sidste kampagner, og de ca. 100 frivillige, der var blevet overbevist gennem eftermønstringen, havde mindretallet i Nordslesvig ved udgangen af 1942 stillet ca. 1.150 mænd til rådighed for WSS.¹⁶⁷

Konflikter under hvervningen i midten af krigen

Som det fremgår af den hidtidige analyse, forløb hvervningen blandt det tyske mindretal i Nordslesvig til WSS langt fra problemfrit. Det kom til flere konflikter mellem mindretalsledelsen og SS. Især var det Jens Møller, der som frontfigur og leder af mindretallet, kom i direkte konflikt med de rigstyske myndigheder og SS. For mindretallet og dets ledelse vakte hvervningen gennem hele krigen bekymringer, men det var især nogle konkrete problemer med forholdene for de frivillige, der førte til direkte sammenstød mellem de to parter.

Jens Møller havde allerede inden planlægningen af hvervekampagnen i 1942 klaget til den tyske konsul i Aabenraa, Erwald Lawner. Klagen gik på, at meddelelser til pårørende til faldne soldater blevet håndteret meget uforsigtigt.¹⁶⁸ Dette skulle have skabt en dårlig stemning i mindretallet, og ifølge Jens Møller var der ligefrem en fjendtlig stemning mod SS. Kredslederne blev overdænget med bebrejdelser om dette, og mindretalsledelsens rygte begyndte at lide herunder. Blandt mindretallet var der en almen opfattelse af, "(...) *at de folketyske Sønner kun bliver brugt til Kanonføde (...) Den Anseelse, som NSDAP-N, der i sin Tid ud-*

164 DPK XIV, A. 314, pp. 411-412, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium angående "Nachwerbung" i Nordslesvig og tvangsmidler over for dem, der ikke ville melde sig, 15-5-1942.

165 Ibid., p. 412, note 1, Larsen til SS-Unterscharführer Fritz Eber, slutningen af 1944.

166 Ibid., pp. 411-412.

167 DPK XIV, A. 330, pp. 428-432, Oversigt over den tyske folkegruppes krigsindsats, 3-6-1944.

168 DPK XIV, A. 81, pp. 114-116, Lanwer til Kassler ang. samtale med dr. Møller, især vedrørende arbejdet med en særlig folkegrupperet, 7-1-1942.

*førte et stort arbejde ved Hvervningen af frivillige, hidtil har nydt, begynder at lide stærkt Afbræk.*¹⁶⁹

Den 29. januar, lige før starten på den store hvervekampagne, informerede Larsen i en detaljeret rapport SS-Obergruppenführer Lorenz og VoMi om problemer med de frivillige og krævede dem løst.¹⁷⁰ Larsen berettede om en bekymrende udvikling: Der er “ (...) i Spørgsmaalet om de Frivillige indtraadt en beklagelig Udvikling, idet Begejstringen mere og mere viger for en tiltagende forbitrelse.” Der var i hele mindretallet “(...) samstemmende om tiltagende Afvisning om en Tilstand af Forbitrelse, der ikke blot virker stærkt hæmmende paa Hvervningen.”¹⁷¹

Denne modstand fra mindretallet skyldtes et misbrug af de frivillige fra SS' side. Det drejede sig bl.a. om de gældende ferieregler for de frivillige i WSS, der gjorde det vanskeligt for dem at tilbringe deres tid i Nordslesvig, fordi de ofte ikke nåede over grænsen. Levering af post til Danmark var utilfredsstillende. Der var problemer med behandlingen af de faldnes efterladte. Især det sidste punkt medførte megen utilfredshed i mindretallet. Larsen skrev, at ud af de 50 faldne havde mindre end 10 fået officielle meddelelser. I de fleste tilfælde blev forældrene til de omkomne orienteret herom af kammerater. Derfor skulle flere og flere i mindretallet have udtrykt “*Er vore Drengene da ikke 20 Øre Porto værd for SS.*”¹⁷² Også returnering af de faldnes ejendele var langt fra blevet tilfredsstillende håndteret. Ifølge Larsen gav det derudover stadigvæk anledning til en fremherskende harme, at “ (...) vore første frivillige ved Trusler om Hjemsendelse blev tvunget til at blive tyske Statsborgere til Trods for, at det af de kompetente Myndigheder var blevet forsikret dem, at de selvfølgelig vilde beholde deres danske Indfødsret.”¹⁷³ Også det faktum, at der havde været hvervemøder, hvor mindreårige havde deltaget uden forældrenes tilladelse, vakte utilfredshed i mindretallet. Jens Møller afsluttede med ordene: “*Saa fremt yderligere Hvervning skal gennemføres med Resultat og Fortræd skal undgaas, er det ubetinget nødvendigt at afhjælpe de ovenfor skildrede uheldige Forhold som vi desværre ingen Indflydelse har på.*”¹⁷⁴

Hvervning til WSS gav mindretallet og dets ledelse store problemer. Det var især dets leder, Jens Møller, der blev konfronteret med problemer og konflikter. Det var vanskeligt at gøre både mindretallet og SS tilfredse. Jens Møller forsøgte at skabe en balance mellem på den ene side en opfyldelse af krav og ønsker fra tysk side, for derigennem at komme nærmere en grænserevision, og på den anden side at arbejde for mindretallets bedste ved, i det omfang det var muligt, at undgå afgivelser af frivillige.

I midten af februar 1942 kom det til den næste krise mellem Jens Møller og Tyskland. Det, der udløste denne krise, var et skrift udgivet i midten af februar

169 Ibid.

170 DPK XIV, A. 293, pp. 391-394.

171 Ibid., p. 392.

172 Ibid., p. 393.

173 Ibid., p. 394.

174 Ibid., p. 394.

af den oppositionelle nationalsocialist, Christian Paysen. Denne rettede en hård kritik mod mindretalsledelsen og dennes politik, opfordrede til en alliance med det danske nazistiske parti, DNSAP, og til fokus på det store germanske mål. Ifølge Paysen havde mindretalsledelsen ikke forstået "Der Grossgermanische Idee", men arbejdede i stedet stadig videre med den forældede grænsekamp. De frivillige fra Nordslesvig ønskede, ifølge Paysen, ikke det egoistiske og uberettigede grænserevisionskrav, som mindretalsledelsen stod for, i stedet ville de kæmpe for det storgermanske rige.¹⁷⁵

Jens Møller følte sin autoritet truet midt i den store hvervekampagne, og han kontaktede derfor VoMi for at få iværksat foranstaltninger over for kritikeren. Fordi Paysens bog var dekoreret med SS-runer, og fordi der verserede forskellige rygter om hans relationer til Berlin, anede Jens Møller, at der var tale om et angreb på ham og hans politik med udgangspunkt i SS. At frivillige fra det tyske mindretal gentagne gange var blevet placeret i Frikorps Danmark, bekræftede ham i hans mistanke.¹⁷⁶

Selv om visse af Paysens idéer var identiske med Himmlers og andre nationalsocialisters, blev der hurtigt grebet hårdt ind over for ham. I de tyske myndigheder vidste man nemlig, at "(...) folkegruppelædelsen netop for tiden har brug for en stærk autoritet til at gennemføre aktionen for hvervning af frivillige." Paysens skrift rummede en vis fare og var en trussel mod Jens Møllers og mindretalsledelsens legitimitet. Det var ligefrem et "(...) dolkestød mod dr. Møller i et øjeblik, da han som aldrig før må kræve den strengeste disciplin."¹⁷⁷

Den 22. april meddelte Himmler derfor, at Paysen straks skulle rejse til Tyskland, hvor Himmler forventede af ham, "(...) at han i overensstemmelse med sine modige skrifter beviser sit mod i gerning og melder sig til krigstjeneste i Tyskland og her prøver på ved tapper opførsel at gøre den skade god igen, som han har gjort ved at misbruge sine faldne folkefællers navne."¹⁷⁸ Dette var fra Himmlers side en klar afvisning af Paysen, der blev sat på plads og ud af spil over for mindretalsledelsen. Da Paysen ikke var ønsket i WSS, meldte han sig i stedet, under kraftigt pres, til Wehrmacht, hvor han ville blive indkaldt til en såkaldt særkommando på initiativ af Himmler,¹⁷⁹ hvilket dog af forskellige årsager aldrig skete. Paysen var fjernet fra mindretallet, og han kunne ikke længere undergrave ledelsens autoritet.

Hverveaktionen til WSS blev ifølge Jens Møller accepteret og igangsat på grundlag ud fra ønsket om at sikre, at mindretallet kunne beholde sin særstil-

175 Werther 2004, pp. 126-128.

176 DPK XIV, A. 85, pp. 121-122, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium ang. dr. Møllers frygt for, at der ikke i fremtiden ville blive taget tilstrækkelig hensyn til den tyske folkegruppe, og hans utilfredshed med, at folketykere skal kæmpe i Frikorps Danmark, 21-4-1942.

177 DPK XIV, A. 84, pp. 119-120. Lanwer til Kassler om Paysens nye bog, 13-4-1942.

178 DPK XIV, A. 86, p. 122, Himmler til VoMi angående Paysen-sagen, 22-4-1942.

179 DPK XIV, A. 88, pp. 125-127, Lanwer til Renthe-Fink angående SS-overgruppeløber Lorenz' besøg, 7-5-1942.

ling over for danskerne.¹⁸⁰ For mindretalsledelsen var det helt uacceptabelt, at de tyske nordslesvigere skulle kæmpe i Frikorps Danmark under danske officerer og Dannebrog.

Jens Møller blev informeret om, at han havde SS-ledelsens fulde tillid, og for at undgå at nordslesvigere endte i Frikorps Danmark, bestemte Himmler den 22. april: "... at folketysskere fra Danmark i fremtiden – forsåvidt de er SS-duelige – kun optages i SS-dødningshoved-divisionen (...)".¹⁸¹ De etniske tyskere, der allerede befandt sig i Frikorps Danmark, skulle herefter forflyttes til Division Totenkopf.

Men dermed var konflikten omkring de frivillige fra mindretallet i Frikorps Danmark ikke løst. I en samtale med Renthe-Fink den 28. april sagde Jens Møller, at han stadig havde det indtryk, at SS modarbejdede ham, og at han mente, at "(...) SS ønsker den storgermanske Tanke virkeliggjort i Danmark paa den Maade, at Tilhørsforholdet til tysk Nationalitet trænges fuldkommen i Baggrunden til Fordel for Bekendelsen til det nationalsocialistiske, germanske skæbnefællesskab, som skal aflægges af Tyskere og Danskere paa samme Maade."¹⁸² Her beskrev Jens Møller meget klart den væsentligste konflikt for mindretallet, nemlig balancegangen mellem en internalisering af deres tyskhed over for de begrænsninger, den af SS ønskede gennemførelse af de storgermanske tanker ville medføre, og som mindretallet ikke ønskede. Især pga. grænespørgsmålet var konflikten i princippet uløselig. Jens Møller forsøgte alligevel at fortsætte med, så vidt muligt, at forene begge elementer. Under SS-Obergruppenführer Lorenz' besøg i begyndelsen af maj, som Himmler havde bestemt for at mildne forholdet,¹⁸³ havde Jens Møller i en tale lagt vægt på, at "(...) fastslaa, at hans nuværende folkepolitiske Indstilling på ingen maade var rettet mod SS."¹⁸⁴ Men Lorenz' besøg forbedrede kun kortvarigt forholdet mellem SS og mindretalsledelsen. I slutningen af juni blev Larsen af DNSAP anklaget for i en tale til SK-lederne at have angrebet DNSAP. Som forklaring på Lorenz' besøg skal Larsen angiveligt have sagt, at "(...) DNSAP altid kun ville komme til at spille en politisk underordnet rolle."¹⁸⁵ Dette førte til, at det over for mindretalsledelsen blev gjort klart, at "(...) Overgruppe Lorenz besøg ikke på nogen måde måtte have til følge, at folkegruppens holdning i forholdet til Frits Clausen kølnedes, at det tværtimod nu som før var en meget vigtig opgave for folkegruppen at opretholde et godt forhold til Frits Clausen og dennes parti."¹⁸⁶

Det skulle vise sig, at SS' løfte om ikke at anbringe mindretallets mænd i Fri-

180 DPK XIV, A. 85, pp. 121-122.

181 DPK XIV, A. 309, pp. 407-408, Himmler bestemmer, at folketysskere fra Danmark skal tildeles SS-formationer og ikke må gøre tjeneste i Frikorps Danmark, 22-4-1942.

182 DPK XIV, A. 87, pp. 123-124, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium angående dr. Møllers utilfredshed med den tyske politik, 29-4-1942.

183 DPK XIV, A. 313, p. 411, Det tyske udenrigsministerium til gesandten i København angående Lorenz' og Kubitz' besøg i Nordslesvig, 1-5-1943.

184 DPK XIV, A. 88, pp. 125-127.

185 DPK XIV, A. 92, p. 131, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium ang. den tyske folkegruppes forhold til de danske nazister, 29-6-1942.

186 Ibid.

korps Danmark ikke var blevet overholdt, og den 2. september klagede Jens Møller derfor direkte til Himmler.¹⁸⁷ Placeringen i Frikorps Danmark gav store problemer. Enkelte af disse frivillige, som var endt i frikorpset, nægtede bl.a. at vende tilbage fra deres orlov. Derudover havde faderen til en falden soldat fra Frikorps Danmark fået oplyst, at hans søn var faldet for Danmarks fremtid og ære. Faderen var meget utilfreds med denne besked, "(...) *thi hans [sønnens] kærlighed og hans indsats var udelukkende bestemt for hans fædreland Tyskland, og aldrig nogensinde har han meldt sig frivilligt for Danmark.*"¹⁸⁸ Modviljen for at melde sig som frivillig kunne ifølge Jens Møller i høj grad tilskrives netop disse meget uheldige hændelser.

Jens Møller beskrev i brevet de forskellige årsager ganske udførligt og følelsesladet og bad om at få problemerne løst, idet han dog skyndte sig også at forsikre om, at det ikke var således, at "(...) *den tyske Nordslesviger ikke ønsker at gøre sin Indsats sammen med andre germanske Kammerater. I Division Viking forretter vore Kammerater gerne deres Tjeneste og plejer trofast Kammeratskab bl.a. ogsaa med Danskerne.*" Han fortsatte, at den "(...) *indre Samhørighed mellem Folketyskere og danske Nationalsocialister, der allerede er oprettet i Hjemstavnene, i den fælles Indsats for Vaaben-SS-Formationernes Rækker er blevet uddybet til et ægte Kammeratskab, der vil vare ud over Krigen.*"¹⁸⁹ Men denne udvikling og samhørighed kunne ifølge Jens Møller kun opnås i tyske og blandede formationer, som f.eks. "Division Viking", og kunne altså ikke opnås i en national dansk enhed. Han påpegede, at "(...) *Folkegruppen i selvfølgelig disciplin har gennemført den befalede Ændring i den grænsepolitiske Holdning og i sit politiske arbejde bevidst har rykket det germanske Fostbroderskabs og Fællesskabs Idee i Forgrunden, idet det energiske Forsvar af den tyske Folkegruppe i vid Udstrækning er blevet uforandret. Jeg kan i dag konstatere, at den tyske Folkegruppe i vid udstrækning har forstaaet den store germanske Fremtidside.*" Og hertil tilføjedes det, at "(...) *Værdien af den Kamp for Tyskheden, som Folkegruppen har ført siden 1920 imidlertid ikke er blevet forringet i vore Medlemmers Opfattelse, ej heller er Kampen blevet unødvendig. Vi er tværtimod alle overbevist om, at vi uden denne Kamp ikke vilde have været i Stand til, at modstaa Danskernes Bestræbelser for at opsuge os.*"¹⁹⁰

Himmler reagerede på Jens Møllers klage ved at meddele ham, at SS fortrød de beskrevne begivenheder, og at han ville rette op på de pågældende fejl og mangler. Ydermere ville han stille den, der ikke havde overholdt hans dekret, til ansvar for deres handlinger.¹⁹¹

Over for dette står et brev fra en SS-frivillig fra mindretallet, som var blevet

187 DPK XIV, A. 317, pp. 413- 417, Møller til Himmler ang. den tyske folkegruppes tjeneste i Frikorps Danmark, m. noter, 2-9-1942.

188 Ibid., p. 417.

189 Ibid., p. 415.

190 Ibid., p. 415.

191 DPK XIV, A. 321, p. 420. Himmler til dr. Møller ang. de frivillige fra den tyske folkegruppe, som har måttet gøre tjeneste i Frikorps Danmark, 28-9-1942.

placeret i Frikorps Danmark. Han skrev den 31. august 1942 til DNSAP-N's Organisationsamt, at "(...) tanken, om at alle mennesker, der er af germansk blod, hører sammen, endnu ikke fattes af den jævne mand på samme måde som af folkegruppens ledelse, idet han har erfaret, at danskerne slet ikke viser nogen forståelse for denne tanke."¹⁹² Dette brev viser, at afsenderen havde den opfattelse, at Jens Møller og mindretalsledelsen for tidligt arbejdede på at forbinde det tyske mindretals linje med SS' germanske ideologi. Han vidste klart ikke, at hans placering blandt danskere var sket mod Jens Møllers vilje.

Hvervningen i krigens sidste år

I de sidste år af 2. Verdenskrig udviklede forholdene for mindretallet sig til det værre. De allerede afholdte hvervekampagner blandt mindretallets mænd samt flere konflikter og sammenstød mellem SS og mindretalsledelsen gjorde det vanskeligt for mindretalsledelsen at stoppe hvervningen. Pligten til lydighed over for Hitler var stadig et tungtvejende argument, og mindretallet lod derfor nationalpolitiske hensyn træde i baggrunden. Tysklands stadigt voksende behov for friske tropper var med til at øge mindretalsledelsens bekymringer for mindretallets fremtid. Også den generelle krigsudvikling må have øget betænkelighederne blandt mindretallet, især efter vinteren i 1943, hvor risikoen for et tysk nederlag stadig blev øget.

Tidsfrivilligtjeneste (Zeitfreiwilligendienst)

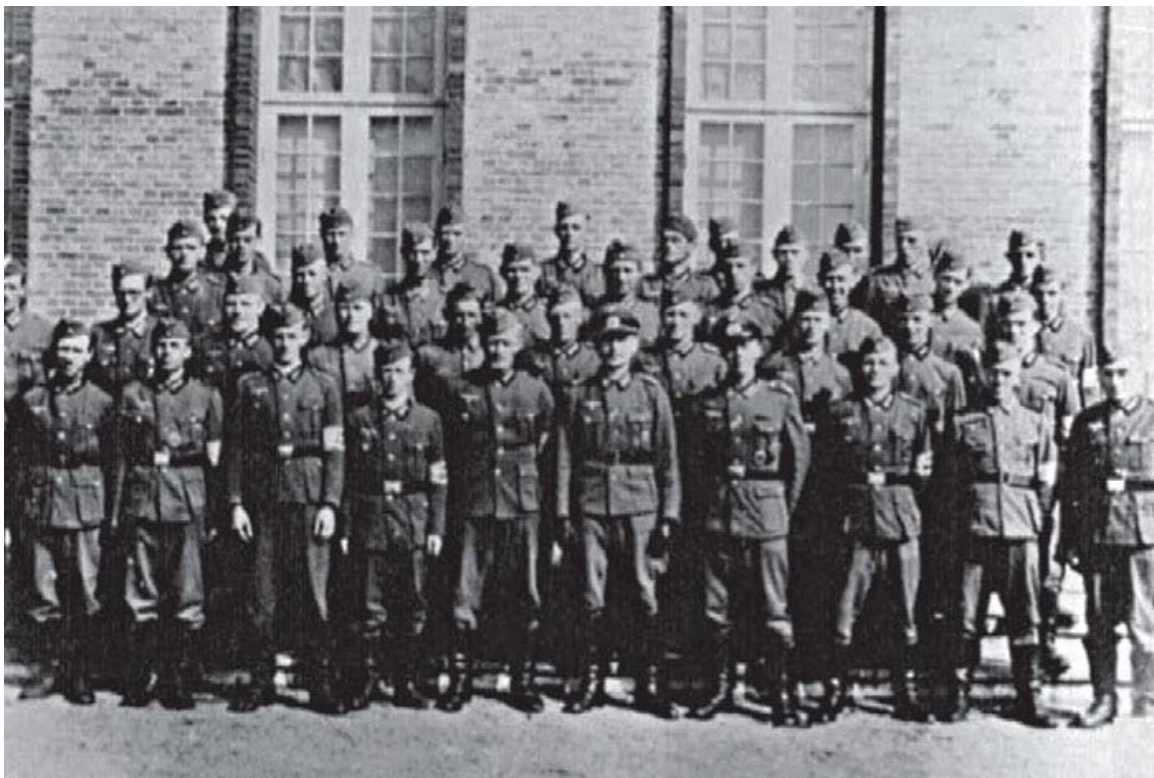
I vinteren 1942-43 blev den såkaldte Tidsfrivilligtjeneste indført i Nordslesvig. Det skete på initiativ af mindretalsledelsen og med støtte fra den nye Rigsbefuldmægtigede i Danmark, Werner Best.¹⁹³ Sandsynligvis var det de indre brydninger i mindretallet, der blev fremkaldt af hvervningen, som førte til oprettelsen af tidsfrivilligtjenesten. Tidsfrivilligtjenesten var en form for nordslesvigsk hjemmeværn bestående af soldater, som skulle stå til rådighed for Tyskland i tilfælde af invasion eller i andre særlige situationer. Den indsats, de tidsfrivillige soldater skulle yde, var en form for frivillig deltidstjeneste i Nordslesvig, modsat de SS-frivilliges egentlige permanente indsats ved fronterne.¹⁹⁴ De tidsfrivillige undergik en militær uddannelse, som hovedsageligt fandt sted i weekenden. Det var efter en model for militær uddannelse af rigstyskere i Danmark, der allerede var anvendt i København i foråret 1942. I tilfælde af en invasion eller andre ulykker skulle de tidsfrivillige stille sig til rådighed for den øverstbefalende for de tyske tropper.¹⁹⁵

192 Ibid., p. 416.

193 DPK XIV, A. 357, p. 468. Berger til Himmler ang. de tidsfrivillige, 3-12-1942.

194 DPK XIV, A. 363, pp. 473-474. Dr. Best til det tyske udenrigsministerium ang. oprettelsen af tidsfrivilligkorpset, 23-2-1943.

195 DPK XIV, A. 356, p. 467, Renthe-Fink til det tyske udenrigsministerium ang. militær uddannelse af rigstyskere, 25-4-1942.

Zeitfreiwillige (tidsfrivillige) foran Tønder kaserne, hvor uddannelsen foregik.
(Frøslevlejrens Museum)

Gottlob Berger havde planlagt, at de tidsfrivillige herefter officielt skulle optages i WSS, men uden at blive indkaldt til en egentlig militær enhed af WSS.¹⁹⁶ Tanken var, at det derved senere ville være lettere at vinde dem som frontfrivillige. Himmler forhørte sig også i maj 1943, om hvorvidt de frivillige var ordentligt forberedte til indsats inden for SS.¹⁹⁷ Det synes dog stort set at lykkes mindretalsledelsen at holde tidsfrivilligtjenesten uden for SS' regi.¹⁹⁸ Man stod gennem hele den periode, hvori tjenesten eksisterede, selv for at hverve og uddanne de tidsfrivillige. Disse blev placeret under Wehrmacht, og de blev derfor også uddannet og udstyret herfra. Der var uenighed om, hvor de tidsfrivillige kunne anvendes, og i forbindelse med August-oprøret 1943¹⁹⁹ kom det til konflikter mellem Wehrmacht og mindretalsledelsen, om hvorvidt de tidsfrivillige kun kunne anvendes i Nordslesvig.²⁰⁰ Til sidst blev det besluttet, at de tidsfrivillige

196 DPK XIV, A. 357, p. 468 samt A. 360, p. 471, Berger til dr. Brandt ang. de tidsfrivillige, 21-1-1943.

197 DPK XIV, A. 370, p. 478, Legionsråd Wagner til RAM angående de tidsfrivilliges indsættelse i SS, 18-5-1943.

198 DPK XIV, A. 357, p. 468.

199 29. august 1943 ophørte den danske regering, Rigsdagen og kongemagten med at fungere. Der blev af den tyske besættelsesmagt indført undtagelsestilstand. Dermed ophørte forhandlings- og samarbejdspolitikken ml. Danmark og Tyskland.

200 DPK XIV, A. 373, p. 481, Organisationsamt til dr. Møller ang. de tidsfrivillige, 12-11-1943.

kun skulle bruges til at bekæmpe ydre fjender, og at de derfor først skulle møde i tilfælde af en invasion.²⁰¹

Opråbet om at melde sig til denne tjeneste henvendte sig til de ældre årgange (op til 60 år), til dem, der var erklæret for uundværlige, og selvfølgelig dem, der tidligere havde tøvet med at lade sig hverve til Waffen-SS. I alt meldte 1.700 mænd sig til tjeneste; en stor del af disse i de første måneder, hvilket var en vis succes. Det skal tilføjes, at frivilligheden var begrænset. I det første opråb, der opfordrede mindretallets mænd til at melde sig til tidsfrivilligtjeneste, blev det omtalt som en selvindlysende pligt at melde sig.²⁰² Senere blev der udsendt kommandoer til dem, der endnu ikke havde stillet sig til rådighed.²⁰³ Dertil blev der også sendt endnu en opfordring om at melde sig til tidsfrivilligtjeneste, hvori der refereredes til mindretallets SS-frivillige; sammenlignet med deres offer var tidsfrivilligtjenesten "(...) *det absolutte Minimum af Indsats, der kan forventes af enhver Tysker (...)*".²⁰⁴

Initiativet til oprettelsen af tidsfrivilligtjenesten blev som nævnt taget af mindretallets ledelse, men motiverne herfor findes ikke nedskrevet i kilderne. I afhøringer efter krigen er det ofte blevet sagt, at ledelsen gennem tidsfrivilligtjenesten forsøgte at undgå flere hvervninger til Waffen-SS.²⁰⁵ Der findes imidlertid ingen samtidige kilder, der understøtter den påstand. Dertil kommer det faktum, at hvervningen til tidsfrivilligtjeneste foregik parallelt med flere hvervekampagner til WSS, så oprettelsen af tidsfrivilligtjenesten førte altså ikke til, at der blev sat en stopper for hvervningen til WSS.

En vigtig og afgørende årsag til tidsfrivilligtjenestens oprettelse synes at have været, at de tidligere hverveaktioner til WSS havde forårsaget konflikter i mindretallet. Det var især de frivillige og deres familier, der udtrykte utilfredshed over, at nogle havde undladt at lade sig hverve. Men også fordelingen af uundværligheds-erklæringerne blev kritiseret. Det var nemlig især storbønder og funktionærer fra NSDAP-N, som var blevet forskånet for krigsindsats. Det betød i praksis, at der blev holdt hånd over de velhavende, mens de ikke-besiddende måtte af sted i krig. Der var ikke tale om reel modstand mod mindretalsledelsen, men utilfredsheden ulmede blandt mindretallets medlemmer. I 1944 anklagede en hjemmetysk borger Jens Møller for at føre en "(...) *Hviskepropaganda til alle Medlemmer af Plutokratiet om at melde sig allesammen, for derved at faa alle andre til at*

201 DPK XIV, A. 378, p. 484, Det tyske kontor til dr. Møller ang. de tidsfrivilliges uddannelse og anvendelse, 4.3.1944. A. 385, p. 490. Den tyske øverstbefalende i Danmark meddeler, at folkety-skere i tilfælde af invasion kun skal sættes ind mod en ydre fjende, 8-7-1944.

202 DPK XIV, A. 359, p. 470, Opråb om at melde sig som tidsfrivillig 15-1-1943.

203 DPK XIV, A. 369, p. 477, Indkaldelsesordre til tidsfrivilligtjeneste, 13-5-1943.

204 DPK XIV, A. 389, pp. 493-494. Opråb om deltagelse i tidsfrivilligtjenesten, 18-1-1945.

205 Afhøringsrapporter fra følgende: Lanwer, DPK XIV, A. 397, p. 516, 1-10-1946. Hanneken, DPK XIV, A. 399, pp. 518-522, 12-12-1947. Samt DPK XIV, A. 402, pp. 529-530. General v. Hannekens redegørelse for forhandlinger med folkegruppen ang. uddannelsen af de tidsfrivillige, 6-2-1948.

melde sig. Hviskepropagandaen fortsatte videre med at fortælle Plutokratiet og dets Afkom, at de vilde blive taget paa Sessionen, men bagefter vilde de blive erklæret for unabhkömmlich.”²⁰⁶ Jens Møller blev altså anklaget for på forhånd at forsikre “plutokratiet” om, at de blev erklæret uundværlige. Disse kunne så herefter melde sig til session for at motivere den øvrige del af mindretallet til at melde sig, velvidende at de ville blive erklæret uundværlige og dermed ikke ville blive indkaldt.

Jens Møller og mindretalsledelsen havde med indførelsen af tidsfrivilligtjeneste forsøgt på den ene side at undgå, at nogle i mindretallet undlod at melde sig som frivillige, da de i stedet nu kunne melde sig som tidsfrivillige, og på den anden side tilfredsstille dem, der havde gjort deres pligt og meldt sig til WSS, for tidsfrivilligtjenesten var officielt også militærtjeneste. De tidsfrivillige kunne altså opfylde deres militære pligter i hjemstavnen. De endte med at blive brugt til f.eks. beskyttelse af ejendom, men en reel krigsindsats kom aldrig på tale.

Hvervning blandt mindretallets uudnyttede ressourcer, 1943-44

I marts 1943, samtidig med oprettelsen af tidsfrivilligtjenesten, blev Larsen og Jens Møller af SS-Ersatzkommando i København informeret om, at Himmler ønskede, at “(...) det tyske mindretal i Nordslesvig skulle stille flere frivillige.”²⁰⁷ På baggrund af denne direkte appel fra Rigsføreren til mindretallets ledelse blev der iværksat passende foranstaltninger. Peter Larsen og Jef Blume udførte det organisatoriske arbejde og oplyste nogle dage senere SS-Ersatzkommando i København om navnene på dem, der kunne rekrutteres. Larsen udarbejdede en endelig liste, der inkluderede følgende grupper: dem fra mindretallet, som befandt sig i Riget, dem, som ikke tidligere havde meldt sig, samt årgangene 1924-25.²⁰⁸

Hvervningen af de fra mindretallet, der befandt sig i Riget, skulle foretages af SS-Ersatzkommando, som også ønskede at sende et brev til tidligere “tøvende”, der indeholdt anmodning om at indsende en vedhæftet indmeldelsesformular til “Organisationsamt der NSDAP-N”. Hvervningen blandt mindretallets yngste årgange skulle “Organisationen af NSDAP-N” selv udføre. På baggrund af reducerede lægelige krav blev det planlagt at annoncere efter de mænd, der i begyndelsen af krigen var blevet fundet uegnede. Tilsyneladende lykkedes det mindretalsledelsen at modsætte sig et krav fra SS om at skrive personlige breve, og dermed blev antallet af hvervede begrænset.²⁰⁹ Selv om Jens Møller ikke direkte sagde til den tyske repræsentation, at mindretallets hvervepotentialer var udtømt, var han

206 DPK XIV, A. 332, pp. 433-434, Barbermester J. Petersen, Højer, anklager dr. Møller for at holde hånden over “plutokratiet”, der erklæres for “unabhkömmlich”, 1944.

207 DPK XIV, A. 322, p. 421, Meddelelse (fra Peter Larsen) til dr. Møller om, at Himmler har ønsket flere folketyske frivillige fra Nordslesvig, 11-3-1943.

208 DPK XIV, A. 323, pp. 421-422, Referat af Peter Larsen og Jef Blumes forhandlinger i København med SS-Ersatzkommando, 16-3 til 19-3-1943.

209 DPK XIV, A. 324, p. 422, Opfordring fra SS-Ersatzkommando Dänemark til Uwe Alnor om at melde sig som frivillig, 19-3-1943. A. 325, p. 423. Optegnelse af Lanwer ang. de af ham til det tyske gesandtskab givne oplysninger om muligheden for fornyet hvervning i Nordslesvig.

Zeitfreiwillige (tidsfrivillige) under feltøvelse ved Tinglev i vinteren 1944-45. Den hjemmetyske fotograf Rudolf Gimm har givet sit foto denne tekst: "Maskingeværet er bragt i stilling". Våbnene er i øvrigt erobrede, ikke-tyske. (Museum Sønderjylland – ISL)

af den opfattelse, at en fornyet offentlig hvervekampagne ikke ville bringe meget succes. Jens Møllers direkte bidrag til hvervningen blev derfor også begrænset til et brev til de unge årgange samt en opfordring på et møde i Tinglev om at melde sig som frivillig.²¹⁰

Forventningerne fra både SS' og mindretalsledelsens side til denne hvervekampagne var lave. Man forventede kun, at der ville blive hvervet ca. 100 mænd, hvilket sandsynligvis lykkedes. Dermed havde det tyske mindretal i Nordslesvig indtil midten af 1943 afgivet i alt 1.260 mand til WSS. Det blev den sidste større hvervekampagne, og i de efterfølgende rapporter om mindretallets krigsindsats ses det, at hvervningen til WSS herefter var aftagende. Det samlede antal blev dog svagt stigende. Den 1. september 1943 tjente 1290 fra det tyske mindretal i Nordslesvig i WSS,²¹¹ den 31. december 1943 var tallet oppe på 1.311,²¹² den 30. april 1944 1.335,²¹³ og den 1. december 1944 1.391.²¹⁴

210 DPK XIV, A. 125, pp. 174-175, Det tyske konsulat til gesandtskabet i København ang. dr. Møllers tale på underføremødet i Tinglev, 29-9-1943.

211 Akkumulerede tal. DPK XIV, A. 125, pp. 174-175.

212 DPK XIV, A. 328, p. 427, Oversigt over den tyske folkegruppes krigsindsats, 31-12-1943. 190 var allerede faldet.

213 DPK XIV, A. 330, pp. 428-432, Tabene var 223 faldne og 18 savnede.

214 DPK XIV, A. 333, pp. 434-435, Uddrag af dr. Bests "Politische Informationen für die deutschen Dienststellen in Dänemark, 1-1-1945. 265 faldne, 40 savnede.

Med udsigten til Tysklands nederlag i krigen opstod der alvorlig bekymring i mindretalsledelsen for fremtiden. I besættelsens første år havde bestræbelserne ensidigt været rettet imod på den ene eller anden måde at opnå en grænseflytning. Men nu blev mulighederne for et fortsat samliv med den danske flertalsbefolkning efter krigen sandsynligt, og tankerne herom optog nu mindretalsledelsen. Jens Møller skrev 21. september 1943 et brev til Overgruppchef Lorenz i VoMi:

(...) den politiske Udvikling i Danmark berører og paavirker Folkegruppens Forhold i Nordslesvig (...) Vi naaede til den Anskuelse, at vi i det danske Folk saa den germanske Broder, der vel – udgaaet af samme Rod – havde gennemgaaet en anden folkelig Udvikling, men med hvem vi dog før eller senere maatte finde sammen om en fælles Opgave(...) Hvad skal der nu ske? Det er det ængstelige Spørgsmaal, som ogsaa vi Folketyskere i Nordslesvig stiller os selv. Vort Arbejde som Brobyggere til Norden er jo i afgørende Grad afhængig af, hvorledes Riget tilpasser Politikken til Danmark.²¹⁵

På trods af bekymringen i mindretalsledelsen blev der i forlængelse af proklamationen af den totale krig (“des Totalen Krieges”) i anden halvdel af 1944 atter gjort forsøg på at hverve nye frivillige blandt mindretallet. Dette skete bl.a. ved at undersøge og kontrollere dem, der var blevet erklæret uegnede, og dem, der var erklæret uundværlige. Det var dog kun ganske få, der blev hvervet på denne baggrund.²¹⁶ Hvis det antages, at de fleste af dem, der tidligere havde tøvet med at lade sig hverve, fortsatte hermed, så skyldes de lave tal for hvervningen fra sommeren 1943 (cirka 130 nye rekrutter frem til begyndelsen af 1945), at der primært var tale om, at disse var blevet rekrutteret efter at have nået minimumalderen, dvs. mænd, der var født i årene 1925-26, og eventuelt tidligere. De helt unge mænd blev i langt højere grad end de ældre generationer påvirket af national-socialismen, og dermed var de mere villige til at melde sig som frivillige. I DJN, men også i de tyske skoler, blev tjeneste i SS lovprist, og gentagne gange blev der udøvet moralsk pres på unge. At melde sig til krigstjeneste blev her portrætteret som en selvindlysende pligt og ære. De mest idealistiske forsøgte at overbevise dem, der i første omgang var blevet erklæret uegnede, om, at de nu, med de mindre skrappe krav, skulle udnytte chancen for at komme til fronten.

Thorius’ mislykkede hverveaktion

Den sidste hverveaktion inden for det tyske mindretal i Nordslesvig begyndte i 1945. Johann Thorius, den nytiltrådte fører for Deutsche Jungenschaft Nord-

215 DPK XIV, A. 124, pp. 171-174, Det tyske gesandtskab sender Udenrigsministeriet i Berlin dr. Møllers skrivelse af 21. september 1943 til Lorenz i VoMi ang. den politiske situation i Danmark, m. bilag, 28-9-1943.

216 Ibid.

schleswig (DJN), startede aktionen. På dette tidspunkt forstod Jens Møller sammen med størstedelen af mindretallet sandsynligvis, at krigen var tabt. De fandt det meningsløst at foretage flere hvervninger og yde meningsløse ofre. Men denne opfattelse blev ikke delt blandt den unge generations mere fanatiske nazister. De ville under ingen omstændigheder give op i den tyske nations eksistenskamp.

Den kun 24-årige Thorius trådte som repræsentant for ungdommen i NSDAP-N i februar 1945 frem for Jens Møller og partiledelsen og opfordrede til, at der i forbindelse med den totale krigsindsats indledtes en ny hvervekampagne til SS.²¹⁷ Han ønskede en kampagne, der skulle rettes specifikt mod de unge. Thorius ønskede også en delvis ophævelse af positionerne for de udøvende inden for DJN, og at der blev foretaget endnu et forsøg på at hverve dem, som indtil nu havde tøvet med at lade sig hverve.

Alt tyder på, at Jens Møller og de fleste medlemmer af mindretalsledelsen var negativt indstillede over for Thorius' forslag, men man affejede det alligevel ikke straks, især fordi Thorius formentlig allerede havde sikret sig støtte fra SS-Ersatzkommando (det tidligere Ergänzungsamt der Waffen-SS). Jens Møller gjorde derfor Thorius ansvarlig for en hvervekampagne, men udstak temmelig snævre rammer for denne.²¹⁸ Thorius' ønske om også at hverve de 16-17-årige (årgangene 1927 og 1928) blev afvist, og hvervningen blev begrænset til at omfatte dem, der var født i 1909-26. Derudover synes det sandsynligt, at mindretalsledelsen diskret undlod at støtte kampagnen, for i en opfordring til at melde sig til WSS i N.Z. den 15. februar var det kun Thorius, der stod som underskriver på opråbet. I dette blev der mere end nogensinde tidligere lagt vægt på mindretallets identifikation med det tyske folk, og det blev endnu en gang slået fast, at det ikke var en mulighed at afvise at lade sig hverve; *“Du kalder dig Tysker. Vil du ogsaa vedgaa den Betegnelse, eller var det et tomt Ord? Du skal vise, at du ikke lader dit Folk i Stikken i det Øjeblik, hvor det har mest brug for dig. Det kræver en absolut klar Afgørelse af dig. Der er ikke længere noget, der hedder at vige udenom!”*²¹⁹

Thorius forsøgte samtidig at få kredslederne af NSDAP-N til personligt at overrække opfordringerne til at melde sig, men de protesterede mod dette og nægtede også at sende opfordringerne ud. Derefter henvendte Thorius sig til ungdomsførerne for at få dem til, i samarbejde med SK, at finde frem til dem, som hidtil havde forholdt sig passive under hvervningen. Dem ville Thorius indbyde til et møde, hvor de ville blive underlagt personligt pres og påvirkning fra hans side. Han påpegede her, at *“Det må overvejes, om man skal oplyse deltagerne om den direkte anledning til mødet, da det er sandsynligt, at mange herigennem vil*

217 DPK XIV, A. 341, pp. 444-445, Afhøringsrapport af dr. Møller ang. hvervningen i 1945, 16-11-1945.

218 DPK XIV, A. 339, p. 443, Bruno Thaysen til Jef Blume ang. forholdet mellem Thorius og dr. Møller, 31-3-1945.

219 DPK XIV, A. 338, pp. 442-443, Ungdomsfører Thorius' opråb i N.Z. om at melde sig som frivillig, 15-2-1945.

blive "skræmt væk."²²⁰ Igen må det formodes, at partiledelsen nægtede Thorius at udføre det meste af dette arbejde. Thorius kunne derfor i sidste ende kun stole på sine idealistiske ungdomsførere i DJN.

Konflikten mellem Jens Møller og Thorius eskalerede herefter, bl.a. fordi Thorius modtog indmeldelser fra frivillige og sendte dem direkte til SS-Ersatzkommando i København uden at bruge den foreskrevne vej gennem partisekretariatet. Derved kunne der nemlig ikke udstedes uundværlighedserklæringer, og processen med at indkalde de frivillige blev derfor afkortet betydeligt. Jens Møller var således overrasket, da han blev klar over, at den første indkaldelse var blevet sendt direkte til SS-Ersatzkommando så tidligt som i april 1944. Han reagerede straks ved at offentliggøre en meddelelse i *N.Z.*, hvori han meddelte, at indkaldelsesordrer fra SS-Ersatzkommando var ugyldige.²²¹ Det blev tilføjet, at fremtidige indkaldelser kun var gyldige, såfremt de kom fra "Organisationsamt der NSDAP-N" (den officielle organisation).

Jens Møller afsatte derefter Thorius som landsungdomsfører. Dette skete sandsynligvis omkring 31. marts 1945.²²² Samtidig forlangte mindretalsledelsen, at indkaldelsesordren fra SS-Ersatzkommando blev trukket tilbage, da den var i strid med tidligere aftaler. Det blev dog nægtet af SS-Ersatzkommando. Jens Møller afbrød derefter samarbejdet med SS med den begrundelse, at de havde overskredet deres autoritet.²²³ SS forsøgte herefter at indføre foranstaltninger mod Jens Møller, men i første omgang mislykkedes dette på grund af modstand fra Werner Bests side²²⁴ og i sidste ende pga. krigens udvikling og afslutning.

Hvor mange frivillige, der meldte sig i denne sidste hverveaktion, ligger ikke helt fast. Men i et brev til Jef Blume fortæller Bruno Thaysen, medinitiativtager til hverveaktionen, at "(...) *det ikke gik særlig godt med hvervningsaktionen.*"²²⁵ En optegnelse tyder på, at kun mellem 30-50 fra DJN havde meldt sig.²²⁶ Men Jens Møller bemærkede i sit vidneudsagn efter krigen, at der eksisterede en "(...) *meget stærk Offervilje blandt de unge, der havde meldt sig; saaledes var der flere, som absolut vilde melde sig til Tjeneste, uanset at de endnu ikke var fyldt 18 Aar (...).*" Han vurderede, at antallet af hvervede ville have været større, hvis mindretalsledelsen ikke havde nægtet dem indtrædelse. Enkelte var sågar i det skjulte selv taget til København for at melde sig og dermed undgå en mulig uundværlighedserklæring.²²⁷ Under retsopgøret havde Møller naturligt en interesse i at fremstå som en

220 Ibid.

221 DPK XIV, A. 340, p. 444, Meddelelse i *N.Z.* fra parti – og folkegruppeledelsen angående indkaldelserne, 5-4-1945.

222 DPK XIV, A. 339, p. 443.

223 DPK XIV, A. 341, p. 444.

224 DPK XIV, A. 143, pp. 199-200.

225 DPK XIV, A. 339, p. 443.

226 DPK XIV, A. 337, pp. 441-442, Kracht til ungdomsfører Thorius ang. hvervningen, 13-2-1945.

Note 1, Thaysen efter krigen.

227 DPK XIV, A. 341, pp. 444-445.

modererende kraft, der havde begrænset tilstrømningen af unge til fronten, hvorfor hans udsagn er behæftet med nogen usikkerhed. Men faktum er, at mindretalsledelsen til det sidste accepterede hvervningen, og kun i tilfælde, hvor SS brød indgåede aftaler, skred den ind og sagde stop. Derudover illustrerer episoderne mellem Jens Møller og Thorius, at der var generationsmodsatninger inden for mindretallet. Den ældre generation holdt igen med hvervningen i krigens sidste fase. Den ønskede ikke at sætte menneskeliv på spil helt nyttesløst og var ikke interesseret i en yderligere svækkelse af mindretallet, da et nederlag var sikkert. Den yngre generation derimod var pga. ideologisk fanatisme ikke i stand til at indse og acceptere, at slaget var tabt, og at det var meningsløst at yde flere ofre.

Konklusion

Allerede inden Danmarks besættelse foregik der i det skjulte hvervning til WSS blandt det tyske mindretal i Nordslesvig. Denne hvervning fortsatte efter den tyske invasion, men den fik kun et begrænset udbytte. Mindretalsledelsen førte fra start en klar agitation for mindretallets solidaritet med det tyske folk, og med Nordslesvigs genindlemmelse i Tyskland som begrundelse stillede Jens Møller nogle af mindretallets mænd til rådighed for Riget. Troen på og håbet for en grænserevision var stort blandt mindretallet og en bærende motivation for accept af hvervningen.

Mindretalsledelsen havde samtidig fra starten betænkeligheder ved hvervningen. Samtidig med at man nu håbede på en snarlig grænseflytning, frygtede de virkningerne af en reducere af mindretallets talmæssige og politiske styrke. Fra årsskiftet 1940-41 var det dog klart, at der ikke kom en tidlig flytning af grænsen. Krigen så ud til at ville blive lang, og mindretalsledelsens betænkeligheder ved hvervningen blev øget markant. Betænkelighederne tog til med standsningen af den første tyske offensiv på østfronten i vinteren 1941-42 og igen, som chancerne for en tysk sejr fra vinteren 1943 blev mindre og mindre.

Det resulterede i, at mindretalsledelsen hele krigen igennem forsøgte at holde afgivelserne af frivillige på et så begrænset antal, som det blev vurderet muligt. Den erklærede en stor procentdel af de mønstrede for uundværlige, som derefter ikke blev indkaldt og dermed undgik krigsdeltagelse. Men presset fra Berlin voksede stadig under indtryk af de massive tab på Østfronten. I løbet af krigen tegnede der sig et billede af, at grænserevisionskravet som motiv blev svagere, hvilket absolut ikke skyldtes et manglende ønske fra mindretallets side, men tysk afvisning af kravet.

Igennem hele perioden spillede nationalpolitiske overvejelser ind i forbindelse med hvervningen. Mindretalsledelsen frygtede, at hvervekampagnerne kunne svække mindretallets styrke, idet de frivillige kunne miste deres danske indfødsret, forlade mindretallet efter endt krigstjeneste eller omkomme ved fronten. Derfor pressede den på over for de tyske myndigheder, så der kom en løsning på de frivilliges statsborgskabsproblemer. En anden fare var, at hvervningen kunne

medføre intern splittelse i mindretallet, og kritikken, som ledelsen blev udsat for af mindretallet, viser, at hvervningen langt fra var problemfri. Mindretalsledelsen forsøgte at afhjælpe problemerne, men kunne i sidste ende kun håbe på, at de tyske myndigheder var villige til at samarbejde herom. Mindretalsledelsen ville ikke gå så langt som til at rette sig efter de kritiske røster, der krævede, at man skulle gøre et løfte om genindlemmelse til betingelse for accept af hvervningen, og intet tyder på, at den stillede de tyske myndigheder over for et sådant krav.

En af de meste afgørende grunde til, at mindretalsledelsen valgte at give samtykke til hvervningen, var, at man dermed mente at kunne oparbejde en goodwill hos de tyske myndigheder, der ville være altafgørende, når grænsespørgsmålet skulle afgøres efter den tyske sejr. Netop denne sammenhæng mellem afgivelsen af frivillige og grænserevisionen blev gentagne gange anvendt over for mindretallets medlemmer som en legitimering af hvervningen til WSS. Mindretalsledelsens tro på, at accepten af hvervningen oparbejdede eller bevarede den kredit hos de tyske myndigheder, som var nødvendig i forbindelse med en grænserevision, kom ud for flere angreb. I tiden efter opgøret mellem Jens Møller og Paysen og striden med SS ved årsskiftet 1940-41 har ledelsen sandsynligvis mistet den sidste tro på, at SS på noget tidspunkt ville være fortalere for en grænserevision. I stedet synes idéen om oparbejdelse af en særlig goodwill hos Hitler selv at have spillet ind, men dog ikke haft samme afgørende rolle som i 1940.

Fra de første møder mellem mindretalsledelsen og de tyske myndigheder ved starten på hvervningen gjorde to andre, centrale motiver sig også gældende, nemlig lydigheden over for Føreren og troen på den tyske sag og kamp. Mindretallet anså sig selv som tyskere, og det tyske sindelag blev forstærket gennem den politiske, kulturelle og økonomiske organisering og nazificering af mindretallet. Det tyske sindelag og troen på den tyske kamp var et afgørende motiv for mindretalsledelsen i forbindelse med hvervningen. Som overbeviste og dedikerede nazister havde mindretallets ledelse pligt til at være ubetinget loyale og lydige over for Føreren, Adolf Hitler. Det spillede en ganske væsentlig rolle i mindretalsledelsens overvejelser og førte til, at ledelsen på trods af sin grundlæggende skepsis medvirkede til hvervningen.

Fra vinteren 1942 nærmest tvang hvervningens egen dynamik partiledelsen til at fortsætte. Med hverveopråbet i februar 1942, i forbindelse med den store hvervekampagne, identificerede Jens Møller sig selv og sin autoritet som leder sig med rekrutteringen, og at dens nu meget ambitiøse målsætning nu blev nået. At denne ikke blev opfyldt, synes at have givet Jens Møller og mindretalsledelsen voldsomme bekymringer i forhold til de tyske myndigheder og især SS. Det frygtedes, at den manglende tilslutning ville svække mindretallet og true medlemmernes positioner. Mindretalsledelsens motiver for at fremme hvervningen blev derefter personlige.

Samtidig øgedes modsætningen mellem kredsene omkring de frivillige og de grupper af mindretallet, der trods utallige opfordringer afviste at melde sig. Det

skabte en vanskelig situation for mindretalsledelsen. Oprettelsen af Tidsfrivilligtjenesten (Zeitfreiwilligendienst) skulle løse dette problem.

Hvervningen, der fandt sted fra efteråret 1943 og frem, adskilte sig fra tidligere hvervekampagner ved, at det meste af mindretalsledelsen havde erkendt, at et nedlæg var en reel mulighed. Man ønskede derfor ikke at afgive flere fra mindretallet til tysk krigstjeneste. Men mindretallets mere fanatiske og idealistiske unge var imidlertid ikke af samme opfattelse og arbejdede for en fortsat hvervning af især de yngst mulige årgange. Generationsforskellen i holdninger skyldtes, at ledelsen i meget høj grad fokuserede på en grænserevision, mens de unge var fanatisk motiverede i kampen for Det tyske Rige.

Hvervningen og den skeptiske holdning til denne var således næret af flere motiver, men særligt ønsket om en grænserevision, hvilket gjaldt for både ledelsen, de frivillige og mindretallet i almindelighed. Bag motivet om en grænserevision lå ønsket om at vende "hjem i Riget". Dertil kommer den stærke ideologiske identifikation med Tyskland samt de personlige motiver, mindretalsledelsen udviklede.

Summary

During World War II, a large amount of men from the German minority in North Schleswig was recruited to Waffen-SS. The minority leadership, led by Jens Møller, allowed the recruitment and participated in the organization of the sequence of campaigns.

The recruitment started around the outbreak of World War II and lasted until its end. The first muster and medical check of potential volunteers to the Waffen-SS took place in Germany but soon after they were conducted on Danish soil in North Schleswig. A total of 3.000 men from the German minority volunteered during the war, and 1.500 were accepted as soldiers in the Waffen-SS.

The article examines the background and the process of the recruitment campaigns with a focus on the role of the minority leaders and their motives for allowing and participating in recruitment. In the study of the motives, a large amount of sources has been selected and analysed critically.

The key motive proved to be the German minority's wish to once again live within the borders of the Motherland. The minority saw themselves as Germans, and to prove that they belonged in Germany their society uncritically adopted National-Socialism.

The minority leadership saw it as necessary to sacrifice their young men to the Waffen-SS to increase the minority's chances to make Berlin move the border north and back into the German "Reich". This motive was important to the minority during the whole period, but it eventually seemed to miss some of its immediate relevance because the German Government made it clear that a border revision would undermine the co-operation with Denmark that it considered essential.

Another important motive was the minority's belief in Germany, the German cause and the "Führer"-principle. As Germans the minority's members had to be convinced and dedicated Nazis. That motive was also present during the whole period, but it seemed to gain in relative importance when the border revision proved unrealistic. It almost forced the minority leadership to continue full participation in the recruitment campaigns.

It happened even though the leadership got nothing in return for the sacrifice of the male part of the minority after it became clear that the war would be lost and that the policy would weaken the minority's position thereafter.

From the start the minority and its leaders were worried about the potentially negative effects of the recruitment and losses. However the motives to show visible support for Germany reinforced each other and led to a total of nine recruiting campaigns in the North Schleswig German minority during World War II.

Kilder og litteratur

Kilder

Fortegnelse over utrykt kildemateriale fra arkiver:

Rigsarkivet (RA):

Auswärtiges Amt (A.A.)

Bovruparkivet: Nr. 1 a, mappe 1-5, partiføreren, diverse

Landsarkivet for Sjælland (LAS):

Frits Clausen sagen. Københavns Byret, 24. Afdeling, sag nr. 31/1945: pk. 14, hvervning og krigstjeneste

Landsarkivet for Sønderjylland:

Politiadjudanten for de sønderjyske Landsdeles arkiv

Politimesteren i Aabenraa (P. Å.), følgende materiale

– Ekstr. II, hvervning.

– Ekstr. III, Zeitfreiwilligendienst og Selbstschutz

– Ekstr. IV, ad. højforrædderi

– Ekstr. IX, presse og propaganda

– Sagen mod Jens Møller, effekter

Fortegnelse over trykt kildemateriale:

Alkil, Niels (red.), *Besættelsestidens Fakta*. Bind I-II, (J.H. Schultz forlag, København 1945-1946)

"Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918-1945", Aus dem Archiv des Auswärtigen Amts. 1941-1945 bd. 1-8. (Göttingen 1969-79)

Danske Helte. Breve fra danske frivillige på Østfronten, (Det nationale forlag, København 1941)

Den parlamentariske Kommissions betænkning (DPK): Betænkning til Folketinget afgivet af den af Tinget under 15. juni 1945 nedsatte Kommission i henhold til Grundlovens § 45, bd. I-XIV, 23 bilag, (J.H. Schultz, København 1945-58)

Klietmann, K.G., *Die Waffen-SS, Eine Dokumentation*, (Osnabrück 1965)

Matlok, Siegfried, *Dänemark in Hitlers Hand. Der Bericht des Reichsbevollmächtigten*

Werner Best über seine Besatzungspolitik in Dänemark mit Studien über Hitler, Göring, Himmler, Heydrich, Ribbentrop, Canaris u.a., (Husum, 1998)
 Retsopgøret med landssvigerne. Beretning til justitsministeriet afgivet af det statistiske departement, (Statens trykningskontor, København 1958)
 Smith, B.F. & Peterson, A.F., *Heinrich Himmler. Geheimreden 1933-1945*, (Berlin 1974)
Nordschleswigsche Zeitung (N.Z.)

Litteraturliste

- Alnor, Peter Christian, *In Schleswig zu Hause. Der rote Mantel von Bülderup*, (Wachholtz, Neumünster 2003)
- Bessler-Worbs, Tanja, *Deutsche Kulturpolitik in Nordschleswig gegenüber der deutschen Minderheit von 1920 bis 1955*, (Kiel Universitet (Phd.) 1997)
- Becker-Christensen, Henrik, *Det tyske mindretal i Nordslesvig 1920-1932*. Bind I+II, (Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 1990)
- Becker-Christensen, Henrik, "Nordschleswig Erwache! Det tyske mindretal og nazismen i 1933", *Sønderjyske Årbøger* 1998, pp. 161-204
- Becker-Christensen, Henrik, "NSDAPN - og Slesvigsk Parti. Det tyske mindretals politiske virke under besættelsen", Lund, Joachim (red.), *Partier under pres*, (Gyldendal, København 2003), pp. 328-345
- Becker-Christensen, Henrik, "Die deutsche Minderheit in Nordschleswig im Zeichen des Nationalsozialismus und der deutschen Besatzung", *Minderheiten in Grenzland 1933-1945*, (Institut für schleswig-holsteinische Zeit- und Regionalgeschichte, Schleswig ca. 1993, pp. 28-41
- Becker-Christensen, Henrik, "Det tyske mindretal og grænserevisionskravet i mellemkrigstiden", Becker-Christensen, Henrik (red.), *Grænsen i 75 år. 1920-1995*.(Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 1995), pp. 65-78
- Billeschou Christiansen, Søren & Hyllested, Rasmus, *På den forkerte side. De danske landssvigere efter befrielsen*, (Aarhus Universitetsforlag 2011)
- Bohn, Robert, Danker, Uwe & Kühl, Jørgen (red.), *Nationale mindretal i det dansk-tyske grænseland 1933-1945*, (Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 2001)
- Bryld, Claus & Warring, Anette, *Besættelsestiden som kollektiv erindring*, (Roskilde Universitetsforlag 1998)
- Christiansen, Karl O., *Mandlige landssvigere i Danmark under besættelsen*, (Direktoratet for Fængselsvæsenet, København 1950)
- Christiansen, Karl O., *Landssvigerkriminaliteten i sociologisk belysning*, (G. E. C. Gads Forlag, København 1955)
- Christensen, Claus Bundgård, Lund, Joachim, Olesen, Niels Wium & Sørensen, Jacob, *Danmark besat. Krig og hverdag 1940-1945*, (Informations Forlag, København 2005)
- Christensen, Claus Bundgård, Poulsen, Niels Bo & Smith, Peter Scharff, *Under hagekors og dannebrog. Danskere i Waffen SS 1940-1945*, (Aschehoug København 1998)
- Christensen, Claus Bundgård, Poulsen, Niels Bo & Smith, Peter Scharff, *Waffen SS. Europas nazistiske soldater*, (Gyldendal, København 2015)
- Fink, Troels, *Det tyske mindretal i Nordslesvig. Foredrag i radioen 13/9 1953*, (De sønderjyske Danske Samfund, 1953)
- Fink, Troels, "Sønderjylland siden genforeningen i 1920", *Vi og vor fortid*, nr. 16., (J.H. Schultz forlag, København 1955)
- Friis, Aage, *Danmark under verdenskrig og besættelse*. bd. I-V, (A.C. Normann Odense 1946-1948)
- Frisch, Hartvig, *Danmark Besat og Befriet. Den politiske historie fra 29. august 1943 til Danmarks Befrielse*. bd. I-III., (Forlaget Fremad, København 1948)
- Gotthardsen, N.J., *Hjemmetyskere*, (Danskernes Forlag, Toftebund 1946)
- Gram-Skjoldager, Karen, "Herre i eget hus?", *Historie*, nr. 2. 2003, pp.299-336

- Herzog, Robert, *Die Volksdeutschen in der Waffen-SS*, (Tübingen 1955)
- Hansen, Hans Schultz, "Mindretal og flertal i Nordslesvig omkring 1940", Bohn, Robert, Danker, Uwe, Kühl, Jørgen (red.). *Nationale Mindretal i det dansk-tyske grænseland 1933-45*, (Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 2001), pp. 122-141
- Hansen, Hans Schultz og Kristensen, Henrik Skov (red.), *Sønderjylland under krig og besættelse 1940-1945*. (Historisk Samfund for Sønderjylland Historisk, Aabenraa 2003)
- Hoffmann, Erick, "Grundlinien der Geschichte der deutschen Volksgruppe in Nord-schleswig von 1920-1955", *Schriften der Heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig*, hæfte 61/62 (1990), pp. 5-84
- Hopp, Peter & Mogensen, Carsten, "Påskeblæsten 1933. Kilder til den dansk-tyske grænseregions historie", *samarbejde med Institut for Grænseregionsforskning* (Aabenraa 1983)
- Hvidtfeldt, Johan, *Redegørelse vedrørende det tyske mindretal under besættelsen. Den Parlamentariske kommissions betænkning, XIV*, (J.H. Schultz, København 1953), pp. 9-199
- Jacobsen, Nina, "Tysk nazistisk ungdomsarbejde i Nordslesvig 1933-1945. Deutsche Jungenschaft Nordschleswig. Deutsche Mädchenschaft Nordschleswig", *Sønderjyske Årbøger* (1996), pp. 195-222
- Jessen, Franz V., *Haandbog i det slesvigske spørgsmaals historie 1900-1937*. bd. III, 1920-1937, (C.A.Reitzels forlag. Udgivet af grænseforeningen, København 1938)
- Kirchhoff, Hans, Lauridsen, John T. & Trommer, Aage (red.), *Dansk Besættelsestid 1940-1945*, (Gads forlag, København 2002)
- Kirkebæk, Mikkel, *Beredt for Danmark. Nationalsocialistisk ungdom 1932-1945*, (Gylding 2004)
- Krabbe, Oluf, *Danske soldater i kamp på Østfronten 1941-1945*, (Bogan, Bogtrykkeriet Skiv, Lynge 1998)
- Kristensen, Henrik Skov, "Grænsen og besættelsen", Becker-Christensen, Henrik (red.), *Grænsen i 75 år – 1920-1995*, (Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 1995)
- Kristensen, Henrik Skov & Adriansen, Inge, *Als og Sundeved 1940-49*, (Sønderborg 1995)
- Kristensen, Henrik Skov, *Det tyske mindretal i Fårhuslejren – retsopgøret på museum*, særtryk fra Historie 2005, 1, pp. 54-110
- Kristensen, Henrik Skov, *Straffelejren: Fårhus, landssvigerne og retsopgøret*, (Nyt Nordisk Forlag. I samarbejde med Nationalmuseet, København 2011)
- Kristensen, Henrik. Skov, "Mellem Hitler og hjemstavn – Folkegruppeløber Jens Møller", Lauridsen, John, T. (red.), *Over strengen – under besættelsen*, (Gyldendal, København 2007), pp. 581-608
- Lauridsen, John T., *Samarbejde og modstand*, (Museum Tusulanums Forlag, København 2002 (a))
- Lauridsen, John T., *Dansk nazisme 1930-45 – og derefter*, (Gyldendal, Nordisk Forlag, Det Kongelige Bibliotek, København 2002 (b))
- Lehmann, R., *Die Leibstandarte*. bd. I-II, (Munin-Verlag, Osnabrück 1977)
- Lenzing, Hilke, *Die Deutsche Volksgruppe in Dänemark und das nationalsozialistische Deutschland (1933-1939)*, (Impr. Rheinische Friedrich-Wilhelms-Univ, Bonn 1973)
- Lubowitz, Frank, "Det tyske mindretal", Hansen, Hans Schultz & Kristensen, Henrik Skov (red.), *Sønderjylland under krig og besættelse*, (Historisk Samfund for Sønderjylland Historisk, Aabenraa 2003)
- Mogensen, Carsten R., *Dansk i Hagekorsets skygge, Det tredje rige og det danske mindretal i sydslesvig 1933-39*, (Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Flensborg 1981)
- Noack, Johan Peter, *Det tyske mindretal i Nordslesvig under besættelsen*, (Munksgaard, København 1975)

- Poulsen, Henning, *Besættelsesmagten og de danske nazister. Det politiske forhold mellem tyske myndigheder og nazistiske kredse i Danmark 1940-43*, (Gyldendal, København 1970)
- Poulsen, Henning, *Besættelsesårene 1940-45*, (Aarhus Universitetsforlag 2002)
- Poulsen, Henning, "Det tyske hvervekontor i Danmark", *Danske Magazin*, bd. 50, hæfte 1 (2006), pp. 135-162
- Rerup, Lorenz, *Danmarks historie. Slesvig og Holsten efter 1830*, (Politikens forlag, København 1982)
- Riese, Inge, "Die Deutsche Volksgruppe in Nordschleswig 1933-1945. Einstellungen zur Grenze", *Schriften der Heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig*, hæfte 70 (1995) pp. 33-107
- Schneider, Wolfgang, *Waffen-SS. Hitlers sorte orden*, (Bogfabrikken, København 1998)
- Schou, Søren, *De danske Østfront-frivillige*, (Finn Suenson Forlag, København 1981)
- Sigsgård, Thomas, *Psykologisk undersøgelse af mandlige landssvigere i Danmark under besættelsen*, (Direktoratet for Fængselsvæsenet, København 1954)
- Spliedt, Manfred, *Sådan en dum knægt – en sønderjysk dreng blir under krigen revet frem og tilbage mellem dansk og tysk mellem Haderslev og Kiel*, (Nordisk bogproduktion, Haslev 1975)
- Strand, Frederik, *Førerens germanske arm – SS i Danmark*, (Høst og Søn, København 2006)
- Stein, George, *The Waffen SS : Hitler's elite guard at war 1939-1945*, (Cornell Univ. Press, New York 1966)
- Svensson, A., "Dansk Samraad. Et bidrag til sønderjysk Historie før og under den tyske besættelse", *Sønderjydske årbøger*, 1. halvbind, (1951), pp. 1-113
- Tägil, Sven, *Deutschland und die deutsche Minderheit in Nordschleswig. Eine Studie zur deutschen Grenzpolitik 1933-1939*, (Lund Studies in International History I. Scandinavian University Books, Svenska Bokförlaget, Lund 1970)
- Wegner, Bernd, *Hitlers Politische Soldaten: Die Waffen-SS 1933-1945*, (Schöningh, Paderborn 1982)
- Werther, Steffen, *Dänische Freiwillige in der Waffen-SS*, (Wwb, Berlin 2004)
- Werther, Steffen, *SS-Vision und Grenzland-Realität: vom Umgang dänischer und "volks-deutscher" Nationalsozialisten in Sønderjylland mit der "grossgermanischen" Ideologie der SS*, (Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm 2012)